

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE’DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU OLARAK AHI ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

Cengiz PARLAK*

ÖZ

Osmanlı Devleti Rumeli topraklarına yerleşmeye başladıktan sonra buralarda kalıcı olabilmek için Anadolu’dan Müslüman-Türk iskânı gerçekleştirirken, vakıflar aracılığıyla da dinî, içtimai, iktisadi kurum ve yapıları inşa etmiştir. 14. yüzyılın ikinci yarısında ilk fethedilen yerlerden biri olarak Gümülcine’de de iskân süreci başlamış, 15. yüzyıl içerisinde vakıflar sayesinde şehirde cami, mescit, zaviye, tekke ve medrese gibi toplumun ihtiyacı olan yapılar artmıştır. Şehirdeki ilk medrese 1455 yılında Ahi Ali tarafından vakıf kurulmak suretiyle inşa edilmiştir. Döneminde şehrin varlıklı kişilerinden olduğu anlaşılan Ahi Ali, adını medreseye verdiği gibi, Börkçüler Zaviyesi’ne de maddi ve manevi anlamda katkıda bulunmuş ve 16. yüzyılda bu zaviye onun adıyla bilinir olmuştur. Böylece medrese ve zaviye birlikte anılmıştır. Medrese ve zaviye, Osmanlı Devleti Gümülcine üzerindeki idaresini kaybettiği 20. yüzyılda dahi varlığını sürdürmüştür. Türkiye ve Yunanistan arşivlerindeki belgeler ve defterler sayesinde Ahi Ali’nin kökeni, onu vakıf kurmaya yönelten dinî ve dünyevi sebepler, vakfettiği menkul ve gayrimenkuller, özellikle 19. yüzyıldan itibaren Gümülcine ahalisi tarafından vakfedilen nukûdların muhasebesi ve medrese için yapılan harcamalar tespit edilmiştir. 20. yüzyılda özellikle Yunanistan idaresinde iken tutulan kayıtlar sayesinde, vakfın menkul ve gayrimenkullerine ve gelirlerine, medresede bulunan kitaplarına ve de eşyalarına dair bilgilere ulaşılmıştır. Bütün bunlarla birlikte Ahi Ali’nin 18. yüzyıldan itibaren Gümülcine’deki yönetici kesim ve ahalisi tarafından nasıl tanındığı ve anıldığı kısmen de olsa açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2830-1484>, E-posta: cparlak@comu.edu.tr

CENGİZ PARLAK

Gümölcine'nin ilk medresesi kuruluşundan 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar imkânlar ve veriler neticesinde araştırılıp incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gümölcine, Ahi Ali, Medrese, Zaviye, Para Vakfı.

**THE WAQF OF AHI ALI (SOHTALAR/SOFTALAR)
MADRASA AND ZAWİYAH AS AN OTTOMAN
EDUCATIONAL INSTITUTION IN KOMOTINI FROM THE
15TH TO THE 20TH CENTURY**

ABSTRACT

After the Ottoman Empire began settling in the Rumelia territories, they aimed to establish a permanent presence by facilitating the settlement of Muslim Turks from Anatolia and establishing religious, social, and economic institutions and structures through waqfs (endowments). As one of the first places to be conquered in the second half of the 14th century, the settlement process began even in Komotini. The number of structures needed by the community, such as mosques, masjids, zawiya, tekkes, and madrasahs, increased in the city, thanks to establishment of waqfs throughout the 15th century. The first madrasa in the city was built in 1455 by Ahi Ali, who established a waqf for this purpose. Ahi Ali, a wealthy figure in the city during that period, not only lent his name to the madrasa but also provided both material and spiritual support to the Börkçüler Zawiya, which became known by his name in the 16th century. Consequently, the madrasa and the zawiya became closely associated. These institutions continued to exist even into the 20th century when the Ottoman Empire lost control over Komotini. Through documents and registers accessed in the archives of Turkey and Greece, we have identified Ahi Ali's origins and the religious and worldly motivations that led him to establish the waqf. We have also documented the movable and immovable properties he endowed, the accounting of cash endowments contributed by the people of Komotini- particularly from the 19th century onwards- and the expenditures made for the madrasa. Thanks to records kept during the period of Greek administration in the 20th century, we obtained information about the waqf's assets, including its movable and immovable properties, income, books in the madrasa, and other belongings. Additionally, we have attempted to partially explain how Ahi Ali was recognized and remembered by the ruling class and the people of Komotini from the 18th century onwards. Thus, we have researched and examined the first madrasa of Komotini from its establishment up to the first quarter of the 20th century, based on available resources and data.

Key Words: Komotini, Ahi Ali, Madrasa, Zawiya, Cash Waqf.

EXTENDED ABSTRACT

Gümülcine, one of the first territories conquered by the Ottomans in Rumelia, came under Ottoman rule in 1365 through the renowned akıncı (raider) commander Gazi Evrenos Bey. The church located in the center of the Gümülcine was converted into a mosque after the Ottoman conquest. In the subsequent period, religious, social, and economic structures began to be constructed in the city, particularly through waqfs (endowments). The Ahi Ali Madrasa, constructed in the center of Gümülcine, was founded together with its waqf at the end of 1455.

Ahi Ali, son of Ahi Mehmed and the founder of the waqf and madrasa, can be regarded as an educated and intellectual figure within the Gümülcine community, owing to his roots in the Ahi tradition. Although his exact age in 1455 remains unknown, his possession of property with substantial income-enough to establish a waqf- suggests that he was of mature age and likely born in the early 15th century or slightly earlier. This further implies that his grandfather, and possibly his father, may have arrived in Gümülcine during its conquest or shortly thereafter. On the other hand, there is no information regarding whether he had children or siblings. In the şer'iyeh registers of Gümülcine from the 19th and 20th centuries, as well as in the icâre-i vâhideli waqf register covering the years 1868-1911, a different account about him appears. In these sources, Ahi Ali is referred to as the brother of the renowned akıncı commander Gazi Evrenos, with expressions such as "Gazi Ali Bey" or "Gazi Ahi Ali Bey". However, it is known that he was not in fact the brother of Gazi Evrenos Bey, as the patronymics (father's name) of the two historical figures do not correspond.

Although little information is available about Ahi Ali himself, it can be assumed that he provided education and training to many individuals within the framework of the Ahi tradition at the Börkçüler Zawiyah in Gümülcine. This is suggested by the fact that, from the second half of the 16th century onwards, the institution came to be known as the Ahi Ali Zawiyah. From the 18th century in particular, the name of Ahi Ali was used for both the madrasa and the zawiyah. By the 19th century, Ahi Ali was remembered as the founder (bâni), the madrasa and the zawiyah began to be recorded under the name Sohtalar or Softalar. In May 1939, the Greek authorities decided to merge the Sohtalar, Kayalı, Yeni Cami, and Tekke madrasas in Gümülcine under the single name "Gümülcine Muslim Madrasa," to be housed in the building where the Sohtalar Madrasa operated. However, the full unification of these madrasas and their official designation as Medrese-i Hayriyye did not take place until 1949. The merged institutions continued

their activities in the building of the former Sohtalar Madrasa, which henceforth became known as the Medrese-i Hayriyye.

When establishing the madrasa waqf, Ahi Ali must have considered his religious sentiments, his desire to remain close to the official ideology of the state, and perhaps most importantly, the educational needs of the society in which he lived. In fact, the waqfiyya explicitly emphasized his religious feelings and his aspiration to attain closeness to God. Since Ahi Ali established a madrasa waqf, people directly benefited from it, and thus its status was classified as müessesât-ı hayriyye (hayrât, charitable institutions).

The most essential element for the longevity of the madrasa founded by Ahi Ali was the provision of sufficient financial resources. Accordingly, the properties he owned were endowed under specific conditions, with clear stipulations on how they would generate income. The fact that these properties belonged to Ahi Ali until their endowment demonstrates that this was a sahih waqf (valid endowment). The endowed properties also reflect his wealth and social status. While most of the endowed assets are recorded in the waqfiyya, one in particular is described as “purchased.” Under this category fall ten plots of farmland and two gardens. In addition to these, there were three other plots and three vineyards with no such indication, as well as one additional plot donated to the founder by a man named Yahya Bey. Altogether, the number of immovable properties endowed reached nineteen. Although their exact sizes were not recorded, their boundaries were defined according to the standards of the time. Based on this information, fifteen of these lands, vineyards, and gardens were described as being located in the “countryside of Gümülcine,” meaning agricultural areas outside the city center. In the Arabic waqfiyya, their location is expressed as fî zâhirü’l-belde (“on the outskirts of the city”). The remaining four were situated within Gümülcine, with one in close proximity to the city.

In addition to these lands, Ahi Ali endowed a five-room property in the center of Gümülcine. The waqfiyya does not specify who these rooms were intended for or for what purpose. If they had been designated for students, this would likely have been noted in the document. It is therefore plausible that these rooms were endowed with the aim of generating income for the waqf through rental.

Beyond real estate, the founder endowed various types of movable property. Among these were ten cows with their calves, six oxen for cultivating the land, and three carts with their equipment. He also endowed four cauldrons (one large and three small), two copper trays (one large and one small), and five candlesticks. Additionally, the waqf included a mill located on a plot of land in the countryside of Gümülcine, which had been

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

purchased from a man named Seyyid Ağa. Thus, by the mid-15th century, there clearly existed in Gümülcine a madrasa supported by substantial material resources and endowed with significant income-generating assets.

Although the endowed properties are visible in the vakfiye, no corpus of registers that showing the foundation's regular revenues and expenditures in the following centuries has been found in the archives. On the other hand, the earliest cash (nukûd) account of the madrasa foundation is in the register titled "Register of Ahi Ali Bey Madrasa in the City of Gümülcine, Year 1200", preserved in the Archive of the Muftiate of Gümülcine. According to the vakfiye, Ahi Ali did not endow any cash. However, our findings reveal that the foundation possessed cash funds starting from the 19th century. These funds were endowed to the Ahi Ali Foundation by charitable individuals residing in the center of Gümülcine and its villages. The register specifies by whom, in what amount, and for what purpose the cash was endowed, but it does not provide any information as to whether these funds were invested to generate profit (ribh). In total, 145 individuals from both the town and countryside of Gümülcine endowed cash.

The way in which women who endowed cash are recorded in the registers provides certain insights into their social status. Of the fifty-six female benefactors, forty-nine are identified through their male relatives such as husbands, fathers, brothers, sons, or sons-in-law. Twenty-two women are mentioned as the wives (ehli/zevce) of men bearing titles such as agha, efendi, haji, steward (kethüda), or molla, while eight are recorded as the wives of men without titles. There are also daughters identified through their fathers. Nine daughters are listed as children of men with titles such as agha, efendi, haji, preacher (khatib), steward (kâhya), or farrier, and four as daughters of men without titles. In addition, one woman is identified as a sister, two as mothers, and three as mothers-in-law, again in connection to male relatives.

Only seven women appear in the register independently, without reference to men. Four of these are recorded with the epithet hatun, one with hanım, one with kadın, and one is mentioned solely by her personal name. Six of these women resided in the villages of Gümülcine, and one in the central quarter; the latter endowed the largest amount of cash. All of them donated money specifically to provide candles and oil lamps for the madrasa.

Among the men who endowed cash, twenty-eight are listed without any title, while sixty-one bear titles. Those most frequently encountered are molla, followed by hacı, ağa, and imam. In addition, men with the titles efendi, kethüda, suhtebaşı, müteveli, derviş, and beşe are also recorded as cash donors.

In addition to the madrasa's nukūd register, which allows us to examine the period between May 1818 and January 1925, there also survives its historical continuation, the Defter-i Umûmî-i Evkâf-ı İslâmiyye-i Gümülcine, beginning with entries from February 1925. This register records the locations of the waqf's immovable properties- plots, fields, vegetable gardens, shops, and mills- together with their rental incomes and, in certain cases, the names of the tenants. It also contains information on how the waqf's cash capital was lent to individuals residing in Gümülcine's central neighborhoods and villages.

The Defter-i Umûmî further documents, for the year 1925, the titles and quantities of the books housed in the madrasa's lecture hall. Among a total of 52 volumes, works on fiqh (Islamic jurisprudence) predominate, but there are also texts on hadith, nahw (Arabic grammar), sarf (Arabic morphology), tafsir (Qur'anic exegesis), Sufism, logic, and balagha (rhetoric). The range of subjects reflects the Ottoman madrasa curriculum, which had long combined the transmitted (naqlî) sciences with the rational ('aqlî) sciences. Since mastery of the transmitted sciences (such as hadith, tafsir, and fiqh) depended upon a solid grounding in rational sciences (such as grammar, rhetoric, and logic), it is evident that the Ahi Ali Madrasa continued the Ottoman educational tradition even as late as 1925.

Like other Ottoman madrasas, the institution contained not only lecture halls but also residential quarters and auxiliary spaces for students. These facilities were equipped with various items necessary for daily life. Although the number of teacher (mudarris) and student (talebe) from the madrasa is unknown, the Defter-i Umûmî records that in 1927 the madrasa hosted eight students under the instruction of a teacher named Ali Alemî Efendi. The majority of the items listed in the register relate to the preparation and serving of food and drink for students, the teacher in the madrasa, and occasional guests. The abundance of utensils associated with the preparation and serving of coffee is particularly noteworthy. Other items such as rugs, lamps, chests, stoves, cushions, curtains, and mattresses clearly point to the residential function of the institution.

Taken together, the Ahi Ali Madrasa and its zāwiya—with their teacher, students, and books—occupied a central place in Komotini's educational landscape. Meanwhile the waqf, with its endowed charitable assets, movables, and immovables, exerted a long-lasting influence on the city's religious, social, and economic life. In this way, alongside other foundations, it fulfilled its intended role for centuries.

Giriş

Osmanlıların Rumeli topraklarında ilk fethettikleri yerlerden biri olan Gümülcine'nin fetih tarihi ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler bulunmakla birlikte şehir, 1365 yılında ünlü akıncı komutanı Gazi Evrenos Bey tarafından Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Fetihten sonra Evrenos Bey tarafından batıya doğru akınlarında bir üs olarak kullanılmaya başlanan şehirde 14. yüzyılın son çeyreğinden itibaren dinî, içtimai ve iktisadi kurum ve yapılar oluşmuştur. Şehrin merkezinde bulunan kilise Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra camiye tahvil edilmiştir. Daha sonraki süreçte şehirde özellikle vakıflar aracılığıyla inşa edilmeye başlayan dinî, içtimai ve iktisadi yapılar, burasının göç almasına sebep olup, insanlar için birer cazibe merkezi ve çalışma sahası olmasını sağlamaya başlamıştır.¹

Gümülcine'deki bu yapıları ve demografik durumu belirgin bir şekilde tespit edebilmeye başlanılan dönem ise 15. yüzyılın ortalarıdır. 1456 tarihli tahrir defteri² vasıtasıyla şehrin mahalle sayısı, vakıfları, belirli aşamada nüfusu ve vergi gelirlerine dair ilk bilgiler görülmektedir. Şehrin nüfusunun 1456'dan itibaren 18. yüzyılın başına kadar yakın seyrettiği tespit edilebilmektedir. Ancak nüfus 19. yüzyılda büyük oranda artmış ve 20. yüzyılın hemen başında en yüksek seviyeye ulaşmıştır.³

Şehirde kurulan vakıflarla ilgili kayıtlar ilk kez 1456 tahririnde tespit edilebilmektedir.⁴ Aslında Gazi Evrenos Bey fetihten sonraki süreçte burada bir imaret/zaviye inşa ettirip vakıf kurmuştur. Fakat bu vakfın kayıtları 1456 tahririnde bulunmaktadır. Ayrıca tahrir defterinde altı vakıf daha yazılmıştır. Öte yandan çalışma konumuzu oluşturan Ahi Ali Vakfı tahrir defterinde kayıtlı değildir. Ancak eldeki vakfiyeye göre Ahi Ali Aralık 1455'te vakfi kurmuştur.⁵ Vakfiyeden edinilen bilgiler, Gümülcine'de 1455 yılının sonunda Börkçüler adında bir zaviye bulunduğunu göstermektedir. Zaviyenin bir vakfa sahip olduğu 16. yüzyılda tespit edilmiştir. Böylece 1456 yılı içerisinde aşağıdaki tabloda da belirtildiği üzere, Gümülcine merkezinde türü ve

¹ Cengiz Parlak, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Gümülcine Kazâsının İktisadî Durumu Üzerine Tespitler", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, Temmuz-2013, s. 85-120.

² TAK, MC-089, s. 35-36.

³ Turan Gökçe, "Gümülcine Kasabası Nüfusu Üzerine Bazı Tespitler (XV-XIX. Yüzyıllar)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2005, s. 79-112.

⁴ TAK, MC-089, s. 59-61.

⁵ GVİA, *Mehmed oğlu Ali Vakfiyesi*, Muharrem 860 (Aralık 1455).

mahiyeti belirlenmiş dokuz adet vakıf fiilen faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 1: 1456 Yılında Gümülcine’de Vakıflar

Vakfın Adı	Vakfın Türü
Debbağlar Ahisi	Esnaf Vakfı
Ahi Ali	Medrese
Tekye-i Ahi Ahmed veled-i Ahi Balı Yunusî	Tekke
Tekye-i Sadreddin	Tekke
Süpüran Kassab	Zaviye
Konukçu / Konukçu Şemseddin	Zaviye
Postpûş Baba (Pûşî Pûşân)	Zaviye
Börkçüler	Zaviye
Evrenos Bey	Zaviye /İmaret

Vakıfların sekizi, mahiyetleri itibariyle insanların kendisinden doğrudan yararlanılan (*hayrat*) türdendir. Debbağ esnafının kendi içindeki yardımlaşmayı sağlamak amacıyla Debbağlar Ahisi’nin kurduğu ve hayratı bulunmayan sadece akarı olan ise esnaf vakfidir. Bununla birlikte ahilerin kurduğu vakıfların varlığı şehirde ahilik kültürünün bir yansıması olarak önem arz etmektedir. İşte bu noktada çalışmada ahilik kültürünü yansıtan Ahi Ali Medresesi ve Zaviyesi dinî, içtimai ve iktisadi açıdan evkafıyla birlikte şehirde konumlandırılıp 20. yüzyıla kadarki süreci değerlendirilmiştir.

1. Medresenin Başlangıç Senedi Vakfiye

Ahi Ali Medresesi’nin vakfiyesi, 15. yüzyılda Gümülcine’de kurulmuş vakıflar arasında tespit edilebilen tek örnektir. Gümülcine Vakıflar İdaresi Arşivi’ndeki vakfiye, Evâsıt-ı Muharrem 860 (21-30 Aralık 1455) tarihlidir. Arşivde vakfiyenin orijinal Arapçası⁶ ve 1930 yılında Türkçeye çevrilmiş tercümesi bulunmaktadır.⁷

Vakfiyede, vakfın kurulma amacı, gelir kaynakları, bunların nasıl işletileceği ve mütevellinin talebelerin içinden seçileceği üzerinde durulmuştur. Vakfiyede herhangi bir şekilde müderris ve diğer görevliler

⁶ Arapça nüshanın en altında sonradan “Elli beş numrolu sicile kayd olunmuştur. Sicil numrosu 1320. Fî 25 Muharremi’l-harâm sene 1348. Müftî-i Gümülcine” yazılmıştır.

⁷ Arabça’dan Türkçeye terceme olunan iş bu vakfiye tercemesi bi’l-mukâbele aslına mutâbık olduğu tasdik kılındı. Fî 13 Eylül sene 1930 ve Fî 20 Rebî’ü’l-âhir sene 1349, Bkz.GVİA, *Mehmed oğlu Ali Vakfiyesi*.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU OLARAK AHI ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

hakkında bilgi yoktur. Bütün bunlara ek olarak vakfiye Gümülcine şehrinde bulunan Evrenos Bey ve Börkçüler zaviyelerinden de bahsetmektedir. Ayrıca vakfiyede şehirdeki ahi, hacı, ağa, bey ve kethüda (kâhya) gibi ünvanları olan kişilerden ve onların bazı mal varlıklarından da söz edilmektedir. Hem şehir merkezi hem taşrasındaki çeşitli çay, azmak ve geçit gibi yer şekillerine dair bilgiler içermektedir. Gümülcine'de ilk medrese eğitiminin başladığı tarihi veren vakfiye, şehrin az da olsa bir panoramasını sunmaktadır.

2. Ahi Ali'nin Kimliği

Kendisi hakkında ilk bilgiler vakfiyenin Arapça nüshasında “Ahi Ali bin Ahi Mehmed”, Türkçe tercümesinde “Mehmed oğlu Ali” şeklindedir. Babası ahi olan Ali'nin muhtemelen dedesi de ahilik kültüründen gelmiştir. Ali'nin 1455 yılında vakfı kurduğundaki yaşı bilinmiyor. Fakat kendisinin böyle zengin gelir kaynakları olan bir vakıf kuracak mülke sahip olması, yaşının ilerlediğini ve onun 15. yüzyılın başlarında veya hemen öncesinde doğmuş olduğunu düşündürmektedir. Böyle olunca dedesinin ve belki babasının da Gümülcine'nin fethinde veya hemen sonrasında buraya geldikleri fikri ön plana çıkmaktadır. Öte yandan çocuklarının veya kardeşlerinin olup olmadığı hakkında bir bilgi yoktur. Gümülcine'ye ait 19. ve 20. yüzyıl şerhiye sicillerinde ve 1868-1911 yıllarını kapsayan icâre-i vâhideli evkâf defterinde kendisi hakkında farklı bilgiler vardır. Bu kaynaklarda Ahi Ali, ünlü akıncı beyi Gazi Evrenos'un kardeşi olarak, “Gazi Ali Bey” veya “Gazi Ahi Ali Bey” gibi ifadelerle anılmaktadır.⁸ Ancak Gazi Evrenos Bey'in kardeşi olmadığı bilinmekle birlikte, iki tarihî şahsiyetin baba isimleri de uyuşmamaktadır.⁹

⁸ Medîne-i Gümülcine'de vâkı' Gazi Evrenos Bey'in biraderi Gazi Ali Bey'in inşasına muvaffak olduğu Sohtalar Medresesi... 29 Zi'l-ka'de 1291 /7 Ocak 1875 Bkz.GMA, GŞS, No:26, s. 162-163; Merhûm ve mağfûrûn leh Gazi Evrenos Bey biraderi Ali Bey'in... 6 Zi'l-hicce 1318/27 Mart 1901 Bkz.GMA, GŞS, No:35, s. 82; Medîne-i Gümülcine'de vâkı' ashâb-ı hayrâtan Gazi Ahi Ali Bey... 29 Cemâziye'l-ahir 1311/7 Ocak 1894 Bkz.GMA, GŞS, No:38, s. 41; Medîne-i Gümülcine'de kâin merhûm ve mağfûrunleh Gazi Evrenos Bey'in biraderi Ali Bey'in ihyâ-gerdesi olan medresesi... 20 Zi'l-ka'de 1318/11 Mart 1901 Bkz.GMA, GŞS, No:43, s. 12; GMA, GŞS, No:45, s. 345-346; Gazi Evrenos Bey biraderi Ali Bey vakfından... Bkz.VGMA, GİDKVD, No: 2390, s. 31.

⁹ Gazi Evrenos Bey'in hayatı ve kökeni hakkında bilgi için bkz. Ayşegül Kılıç, “Evrenos Bey'in Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir Değerlendirme”, *Belleten*, Cilt 75, Sayı 274, Ankara 2011, s. 745-768; aynı yazar, “Evrenos Bey'in Babası Pranko Lazarat'ın (Pranko İsa) Vakfı Ve Türbesi”, *Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi (GAMER)*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara 2012, s. 87-99.

Ailesinin de ahilik kültüründen geldiği düşünüldüğünde Ahi Ali'nin Gümülcine toplumu içerisinde eğitimli ve entelektüel bir kişilik olduğu söylenebilir. Ahilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önce Selçuklular devrinde şehirlerin gelişiminde ve yapılanmasında etkili oldukları bilinmektedir. Ahi zaviyeleri toplumun her tabakasından insanın toplandığı, yardım severliğin, iyi ahlaklı olmanın ve cömertliğin öğretilip öğrenildiği mekânlardı¹⁰. Ahi zaviyeleri, medreselerdeki formel eğitimden çok, kişilere insan olma ülküsü aşılayıp, onların ruhsal yönden gelişimlerini sağlamaktaydı¹¹. 13. yüzyılda Anadolu'da yazılmış ilk Ahilik fütüvvetnâmesi olarak bilinen Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi'ne göre,¹² Ahi zaviyelerinde yetişkin Ahiler olarak bilinen Muallim Ahi veya Emir tarafından Türkçe Kuran tilaveti, Türkçe fütüvvetnâme, terâcim-i ahval (biyografiler), tasavvuf, tarih, Türkçe, Arapça, Farsça ve edebiyat öğretilirdi.¹³ Gümülcine'de ilk medreseden önce en az iki Ahi zaviyesi bulunduğu vakıflar aracılığıyla görülmektedir. Ahi Ali özellikle Börkçüler Zaviyesi'nde birçok kişiye ahilik kültürü çerçevesinde eğitim-öğretim vermiş olabilir. Çünkü Börkçüler Zaviyesi 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra Ahi Ali Zaviyesi olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁴ Ahi Ali ismi özellikle 18. yüzyıldan itibaren hem medrese hem de zaviye için kullanılmıştır.¹⁵ Gümülcine Müftülüğü Arşivi'nde bulunan "Medîne-i Gümülcine'de Ahi Ali Bey Medresesinin Kayd Defteridir Sene 1200" adlı defterde¹⁶ dahi Ahi Ali ismi ön plandadır. 19. yüzyıla gelindiğinde Ahi Ali bâni olarak anılırken, medresenin ismi "Sohtalar"dır.¹⁷ 20. yüzyılın başlarında medresenin ismi devlet kurumları

¹⁰ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 91-92.

¹¹ Çağatay, *a.g.e.*, s. 124-125.

¹² Ekrem Erdem, "Fütüvvetnamelerin Türleri ve Farklı Dillerde Yazılmış Bazı Fütüvvetnamelerin İçerikleri Üzerine Bir İnceleme", *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Fütüvvet, Ahilik ve İktisadi Hayat Özel Sayısı, 2021, s. 99.

¹³ Nâfi Kansu, "Kültür Tarihimiz Bakımından Tarikatlar", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 32, Ankara 1935, s. 101.

¹⁴ 1530 tarihli tahrir defterinde "Vakf-ı Zâviye-i Börkçüler" olarak kayıtlı olan zaviye, (Bkz. *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rum-İli Defteri*, s. 13) 1570 tarihli mufassal tahrir defterinde "Zâviye-i Ahi Ali nâm-ı diğer Börkçüler Zâviyesi der tasarruf-ı Ali bin Murâd" olarak yazılmıştır. (Bkz. TKGMA, *TD-187*, v.113b) Ayrıca Gümülcine İcare-i Vahideli Evkaf Defteri'nde de "Vakf-ı Zâviye-i Börkçüler Ahi Ali Tekyesi nâmıyla meşhûrdur" şeklinde kayıt altına alınmıştır. Bkz. VGMA, *GİVED*, No: 2406, s. 11.

¹⁵ Müteveffâ Ahi Ali nâm sâhibü'l-hayrın binâ eylediği zâviye ve medreselerinde sâkin olan talebe-i ulûma... Bkz. BOA, *C.MF*. No: 60/2969, 18 Şabân 1151 / 1 Aralık 1738.

¹⁶ GMA, *ABMKD*. Defterle ilgili bilgi ileride verilmiştir.

¹⁷ Gâzi Ali Bey'in inşasına muvaffak olduğu Sohtalar Medresesi denmekle 'arîf medrese vakfının... 29 Zi'l-ka'de 1291 / 7 Ocak 1875 Bkz. GMA, *GŞS*, No: 26, s. 162-163.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALI (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

arasındaki yazışmalarda farklıdır. 1901 tarihli Gümülcine Livâsı'ndan, Defter-i Hâkânî Nezâret-i Celîlesi'ne gönderilen vakfın bağ yeri ile ilgili bilgilendirme belgesinde¹⁸ “Softalar”, 1902 yılında Defter-i Hâkânî Nezâret'inden Sadâret makamına gönderilen yazıda¹⁹ “Sohtalar”dır. Gümülcine Vakıflar İdaresi Arşivi'nde ulaşabildiğimiz, şehirde bulunan vakıfların 1925-1929 yılları arasındaki mülklerinin ve diğer gelir kaynaklarının verilerini içeren *Defter-i Umûmî-i Evkâf-ı İslâmiyye-i Gümülcine* adlı defterde medrese bazı sayfalarda²⁰ “Sohtalar”, bir kısmında²¹ “Softalar” olarak kayıtlıdır. Hatta “Evkâf-ı istisnâiyyeden Ali Bey'in Softalar Medresesi Evkâfı” ifadesinde vâkıfın ismine vurgu yapılmıştır.²² Mayıs 1939'da Yunan makamları tarafından Gümülcine'de bulunan Sohtalar, Kayalı, Yeni Cami ve Tekke medreselerinin Gümülcine Müslüman Medresesi adı altında Sohtalar Medresesi'nin faaliyet gösterdiği binada tek medrese olarak birleştirilmesine karar verilmiştir. Ancak medreselerin tamamen birleşmesi ve adının Medrese-i Hayriyye olarak anılması 1949 yılında olmuştur. Birleşen medreseler faaliyetlerini Sohtalar'ın binasında yapmaya başlamış, böylece burası Medrese-i Hayriyye adıyla anılmıştır.²³

1365 yılında fethedilen Gümülcine'de Anadolu'dan getirilecek Müslüman-Türk reayanın yerleştirilmesinde imaret ve cami gibi toplumsal dinî özellikteki yapıların daha evvel kurulması şehrin iskânında önceliği olan gerekliliktir. Devam eden iskân sürecinde mescit, mektep, zaviye, tekke gibi diğer sosyal yapıların da oluşması, medrese gibi daha üst seviyedeki eğitim kurumuna olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Neticede fetihten doksan yıl sonra Ahi Ali tarafından şehirdeki ihtiyaca binaen medrese kurulmuştur. Binanın ilk şeklinin günümüze tam olarak ne kadarının ulaştığı bilinmemektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere 1949 yılında birleştirilen medreselerin Sohtalar Medresesi binasında faaliyet göstermesi dikkate alınırsa, günümüzde Medrese-i Hayriye binası Gümülcine merkezinde Gazi Evrenos Bey İmaretî ve Eski Cami'ye oldukça yakın bir mevkidedir.²⁴ İmaret ve cami, Gümülcine

¹⁸ BOA, ŞD, 1932 / 20, 28 Saferü'l-hayr 1319 / 16 Haziran 1901.

¹⁹ BOA, ŞD, 1932 / 20, 11 Şabân 1320 / 13 Kasım 1902.

²⁰ GVİA, *DUEİG*, s. 90-98.

²¹ GVİA, *DUEİG*, s. 105-110.

²² GVİA, *DUEİG*, s. 110.

²³ Halit Eren, “Osmanlı Mirası Bir Medrese Örneği Gümülcine Medrese-i Hayriyyesi”, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, İstanbul 12-15 Nisan 1999, IRCICA, İstanbul 2001, s. 58-59.

²⁴ Günümüzde Kon/nou Paleologou Caddesinde Kasaplar Çarşısı olarak bilinen binanın karşısındadır.

fethedildikten sonra ilk merkezin oluştuğu noktadadır. Böylece merkezdeki medrese eksikliği 1455 yılında Ahi Ali'nin vakfını kurmasıyla giderilmiştir.

3. Vakfın Kuruluş Nedenleri Üzerine

Kurucuların vakıflarını tesis ederken onları tek bir nedenin etkilediğini söylemek zordur. Dinî, dünyevi, içtimai ve insani nedenlerin olabileceğini göz önüne almak gerekmektedir.²⁵ Bazen kurucu bir veya birden çok nedeni düşünerek vakfını kurabilir. Kur'an'daki ayetler ve hadislerin etkisiyle İslâm toplumunda dayanışma ve yardımlaşma duyguları gelişmeye başlamıştır. İnsanlar özellikle Allah'a yakın olmak amacıyla mülklerinin ihtiyaç fazlasını sadaka olarak verdikleri gibi, asırlar boyunca toplum için yararlı olması maksadıyla da vakfetmişlerdir. Vakıf kurucuları mülklerini vakfederken Allah'a yakın olmanın yanında, yaşadıkları dünyanın sonsuz olmadığına ve ahret için bir sınav yeri olduğuna inanmışlardır. Bu dünyada ve ahrette mutluluğa ve refaha sahip olma, mallarını arttırma ve onları dokunulmaz kılıp, ebedileştirme, manevi olduğu kadar sosyal statüsünü yüksek seviyede tutma, vefat ettikten sonra ismini ölümsüz kılma ve kendisinden övgüyle söz ettirme gibi nedenler, kişileri vakıf kurmaya ve toplum için hayırlı işler yapmaya yöneltmiştir. Dünyevi nedenler vâkıfın kendisi için iyi bir gelecek hazırlamak istediğinin de bir göstergesidir.²⁶

Osmanlı toplumunu iskân birimlerinde dinî, içtimai ve iktisadi alanlarda örgütleyip, zümrelerin birbiriyle bağlar kurmasını sağlayan ahiler, kuruluş döneminde yönetim tarafından “şehir ahileri” olarak atanmışlardır. Onların şehirlerde vakıflar kurmasını sağlayan Osmanlı yönetimi, malî açıdan da vakıfları desteklemiştir.²⁷ Ahi Ali'nin ehl-i tasavvuftan bir kişi olarak, Fatih Sultan Mehmed devrinin başlarında taşrada medrese vakfı kurması, Osmanlı yönetimine ve devletin resmî ideolojisine yakınlığının bir göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

Fatih Sultan Mehmed'in tahta geçmesi ve İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti'nde merkezîleşme açısından, yönetimin işleyişinde ve kurumlarında baştan aşağıya kadar bir süreç başlamış ve köklü yapısal

²⁵ Murat Çelik, *Osmanlı Medreseleri ve Avrupa Üniversiteleri (1450-1600)*, Küre Yayınları, İstanbul 2021, s. 48.

²⁶ İsmet Kayaoğlu, “Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 11, Ankara 1976, s. 51; Bahaeddin Yediyıldız, “Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumuna ve Vakıf Müessesesi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 15, Ankara 1982, s. 26-27.

²⁷ Çağatay, *a.g.e.*, s. 91-92.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALI (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

değişim zorunlu hâle gelmişti. Böylece “Nizâm-ı âlem’i” temin etmeye çalışan bir imparatorluk ideolojisi ortaya çıkmıştı. Resmî ideolojinin gerçekleşmesinde merkezîyetçilik ön plana çıkarken, İslâm ve kurumları da gelişmelerden etkilenecek devletin kontrolünü daha fazla hissetmeye başlamıştı.²⁸ Hem şeri hem de örfî hukukun öğretilip öğrenileceği kurumlar olan medreseler, merkezîyetçi ideolojinin güçlenmesinde daha da ön plana çıkmıştı. Fatih Sultan Mehmed İstanbul’un fethinden hemen sonra şehirde bulunan ve kullanılmayan bazı kiliselerin medreselere dönüştürülmesini ve ardından da Semâniye medreselerinin yapımına başlanmasını sağladı. Padişahın medreselerin bir an evvel yapılmasını ve sayılarının artmasını istemesinin iki önemli nedeni vardı. Birincisi yeni imparatorluğun iyi yetişmiş ve nitelikli devlet adamına duyduğu ihtiyaçtı. Diğer merkezîyetçilik anlayışını bilimsel temel çerçevesinde bir kurallar ve yasalar bütünü olarak halka benimsetecek nitelikte elemanlar yetiştirmektir.²⁹ Medreselerin sadece İstanbul’da değil taşradaki şehirlerde dahi inşa edilip faal duruma gelmeleri ve sayılarının artması, yetişmiş insan gücünün hızla çoğalmasını sağlayacaktı.

Ahi Ali medrese vakfını kurarken dinî duygularını, devletin resmî ideolojisine yakın olma isteğini ve belki de en önemlisi yaşadığı çevrenin eğitim ihtiyacını göz önüne almış olmalıdır. Aslında vakfiyede dinî duygular ve Allah’a yakın olma isteği vurgulanmıştır. Tabii ki vakfiyelerdeki bu kısım genel itibarıyla vakfî kurmanın amacı olarak belirtilen cümlelerden oluşmaktadır³⁰. Vakfiyede Ahi Ali’nin “herkesin ahrete göçüp gideceğini, bundan dolayı da dünyanın ölümlü ve zorluklar yeri olduğunu” anladığı vurgulanır. Dünya ahretin tarlası olup, burada yapılan alışverişin kârı kıyamet gününde ortaya çıkar. Bunun için vakıf kurmak hem dünyada hem de ahrette insana fayda sağlar. İşte bunların hepsini Ahi Ali bildiği ve anladığı için, Hz. Peygamberin ölen insanın amelinin kesilmemesi amacıyla yapması gereken üç hayırlı işten biri olan hayrat (vakıf kurmak) bırakmayı yaşarken gerçekleştirir. Böylece kurduğu medrese vakfına, önceden beri sahip olduğu mülklerinden bazılarını, halis bir niyet, selim bir kalple ve de en önemlisi Allah rızası için ebediyen vakfeder.

²⁸ Ahmet Yaşar Ocak, “XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmî İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi”, *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 4, Sayı 3, Temmuz 1990, s. 192.

²⁹ Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fâtih Külliyesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 4-5.

³⁰ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi-Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 10-14.

4. Vakfın Hukuki Statüsü

Vakfedilen (mevkûf) mülklere göre vakıfların amaçları ve hizmetleri belirlenmiştir. Vakıf kurucusu, toplum için en gerekli olan ihtiyacı karşılayacak menkul ve gayrimenkul eserler vakfetmelidir ki böylece hem toplum bundan faydalansın hem de kendisini bu yola sevk eden dinî ve dünyevi nedenler gerçekleşmiş olsun. Böylece vâkıfın amacı, vakfın yapacağı hizmet ve vakfedilen menkul ile gayrimenkuller, vakıfların hukuki yapısının şekillenmesinde en önemli etkenler olmuştur.³¹ Vakıfları mahiyetleri açısından değerlendirirken temel aldığımız nokta, vakıfların hizmetlerinden insanların nasıl yararlandığıdır. Buna göre vakıflar ikiye ayrılır: Birincisi kendisinden doğrudan (aynıyla intifa olunan) yararlanılan vakıflar olup, bu vakıfların hizmetlerini gerçekleştirdikleri cami, mescit, mektep, medrese, imaret, zaviye, kütüphane, gibi gayrimenkullere *müessesât-ı hayriyye* ya da *hayrât* denilmektedir.³² İkincisi kendisinden doğrudan yararlanılmayan (aynıyla intifa olunmayan) fakat birinci tür vakıfların düzenli ve sürekli işlemlerini sağlayan bina, arazi, nakit para vb. gelir kaynaklarının oluşturduğu vakıflar olup, bunlara *asl-ı vakf* veya *akarât* denilir.³³ Ahi Ali bir medrese vakfı kurduğundan, insanlar bundan doğrudan yararlanmaktadır ve böylece vakfın statüsü de müessesât-ı hayriyye (hayrat) olarak kabul edilir. Ayrıca şunu da eklemek gerekirse, vâkıf vakfiyesinde ailesinden veya neslinden herhangi birinin vakfı yöneteceğine ve ondan faydalanacağına dair bilgi vermemiştir. Bundan dolayı da vakıf ailevi veya yarı ailevi³⁴ bir statüde değildir.

5. Vakfedilen Mülkler

Vakıflar, sahip oldukları akarların mülkiyeti açısından değerlendirilebilir. Vâkıf kendi mülkü olan malını vakfederse *vakf-ı sahîh*,³⁵ mülkiyeti devlete ait olan toprakların herhangi bir şekilde vakıf yapılmasıyla

³¹ Mehmet İpşirli, “Osmanlı’da Vakıfların Tarihî Gelişimi”, *Sivil Toplum*, Sayı 15, 2006, s. 63.

³² Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *İA*, Cilt 13, İstanbul 1986, s. 156; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996, s. 280; Nazif Öztürk araştırmasında, “aynıyla intifa olunan vakıflar” için ayrıca *Hayrî Vakıf* tabirini kullanmıştır. Bkz. Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar*, VGM Yayınları, Ankara 1983, s. 82.

³³ Yediyıldız, “Vakıf”, s. 156; N. Öztürk, *a.g.e.*, s. 83.

³⁴ Ailevî ve yarı ailevî vakıflar için Bkz. Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, s. 16-19.

³⁵ Ali Himmet Berki, “İslam’da Vakıf, Sahîh ve Gayr-i Sahîh Nev’ileri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Ankara 1957, s. 24; Yediyıldız, “Vakıf”, s. 156-157.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALI (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

oluşanlar ise *tahsisât türünden vakıflar* (vakf-ı irsadî) adıyla ifade edilir.³⁶ Ahi Ali tarafından temeli atılan medresenin uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmesi için gerekli olan maddiyatının sağlanması en elzem unsurdur. Bu çerçevede vâkıf tarafından sahibi olduğu mülkler, hangi şartlarla ve nasıl gelir getireceği belirlenerek vakfedilmiştir. Mülklerin vakfedilinceye kadar Ahi Ali'nin sahipliğinde³⁷ olması vakfın, sahih vakıf statüsünde³⁸ olduğunu göstermektedir.

Vâkıfın vakfettiği mülkler kendisinin varlıklı biri olduğunu yansıtmaktadır. Vakfedilenler vakfiyede açıklanırken birinden “satın alınmış” ibaresi dikkat çekmektedir. Bu ibareyi taşıyan on adet *arazi (tarla)* ve iki tane *bahçe* bulunmaktadır. Bunlardan başka satın alındığına dair bir açıklama bulunmayan üç arazi ve üç *bağ* yeri vardır. Bunlara ek olarak, vâkıfa Yahya Bey adındaki kişinin hibe ettiği bir arazi daha vakfedilenler arasındadır. Böylece vakfedilen gayrimenkul sayısı on dokuza ulaşmıştır. Hiçbir gayrimenkulün büyüklükleri verilmemiş ancak o günkü şartlara göre sınırları belirtilmiştir. Bu veriler neticesinde arazi, bağ ve bahçelerin on beşi “Gümülcine taşrası” şeklinde tanımlanıp, şehir merkezinin dış kısımlarında kalan tarımsal alanlardır. Bu alanlar Arapça vakfiyede “fî zâhirü'l-belde” (şehrin eteklerinde) şeklinde geçmektedir. Diğer dört yerin üçü Gümülcine içinde, diğeri ise yakınındadır.

Ahi Ali, gayrimenkulleri Ahi Halil, Kadı Beşe, demirci Aydın, Ahmed Kâhya, Fedai Ağa, Seyyid Ağa, Emir Bey, şinikçi Todore'den ve ünvanlarından şehrin diğer ileri gelenleri olduğu anlaşılan kişilerden satın almıştır. Gayrimenkullerin sınırları belirtilirken verilen bilgilerden bu kişilerden bazılarının başka mülklere de sahip oldukları görülmektedir. Örneğin Ahi Halil ve demirci Aydın Gümülcine yakınlarında başka birer bağ sahibidirler. Bundan dolayı diğer toprak sahibi yukarıdaki kişilerin de vakfiyede belirtilmese bile, farklı yerlerde mülklerinin olduğu söylenebilir.

³⁶ Nazif Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s. 153.

³⁷ Şu vakf olunacak şeyler vâkıfın hakkı ve mülkü ve ilerüde zikr olunacak şeyler vâkıfın yedinde ve taht-ı tasarrufunda vakfedinceye kadar mevcûd idi. Bkz. GVİA, *Mehmed oğlu Ali Vakfiyesi*.

³⁸ Vâkıf, zikrolunan şeyleri vakf-ı sahîh-i şer'î ile vakfetti. Bunlar satılmaz bağışlanmaz hiç kimseye mîrâs kalmaz rehn verilmez hiçbir vechle bunlara kimse mâlik olamaz. Bkz. GVİA, *Mehmed oğlu Ali Vakfiyesi*.

Ahi Ali'nin satın aldığı gayrimenkullerden sadece ikisi ortakları olan yerlerdir. Diğer satın alınan yerlerin sahipleri birer kişidir. Vâkıf burada Emir Bey adlı kişiden iki arazi ve bir bağ almıştır. Akpınar mevkiindeki bağın ve taşradaki arazinin tek başına sahibi olan Emir Bey, yine taşradaki bir başka araziye ortakları Küçük İlyas ve Kara Musa oğlu Ahmed ile Ahi Ali'ye satmıştır. Emir Bey'in şehirdeki zengin kişilerden biri olduğu mülklerinin sayısından anlaşılmaktadır.

Vâkıfın satın aldığı bir diğer arazinin dört ortağı bulunmaktadır. Bunların üçü gayrimüslim Yanni, Menol, şinikçi Todore ve sonuncusu da Ahmed Kâhya'dır. Ancak ortaklardan alınan arazilerde payların oranları yazılı değildir.

Bütün arazilere ek olarak Ahi Ali Gümülcine merkezde beş göz oda vakfetmiştir. Odaların kim için veya ne amaçla vakfedildiği belirtilmemiştir. Eğer talebeler için olsaydı, vakfiyede bunun belirtiliyor olması gerekirdi. Ancak meskenlerin muhtemeldir ki kiralanmak suretiyle vakfa gelir getirmesi amaçlanarak vakfedildiği düşünülebilir. Hatta 17. yüzyılda Gümülcine'de Defterdar Ahmed Efendi Vakfı'nın gelir getiren odaları bulunmaktadır.³⁹ Osmanlı şehirlerinde özellikle abidevi yapıların haricinde kendine özgü mimarileriyle meskenler dikkat çekmektedir. Menzil, hane ve odalar mesken grubundaki yapılardır. Menzil ve haneler genellikle ailelerin yaşadıkları mekânlar olup, şehirde sayıca en fazla olan binalardır. Odalar ise bekârların kaldıkları yerler olarak, menzil ve hanelere göre daha az sayıdadırlar. Bunlar kiralanma koşulu ile vakıflara gelir sağlamışlardır. 19. yüzyılın ortasında Ahi Ali Bey Medresesinin Kayd Defteri'nde vakfın odalarını icâreteyn usulü üzerine kiraladığına dair veri bulunmaktadır.⁴⁰ 20. yüzyılda Defter-i Umûmî'de Sohtalar Medresesi Vakfı'nın yedi odasını Yunanistan hükümeti idaresi altına almış görünmektedir.⁴¹ Bu odaların vakfa gelir sağlayan gayrimenkuller olduğu anlaşılmaktadır.

Gayrimenkuller haricinde vâkıf değişik türde mülkleri vakfetmiştir. Bunlar arasında buzağılarıyla birlikte on inek ve ekin ekmek için altı öküz vardır. Ayrıca teçhizatıyla birlikte üç araba, biri büyük, üçü küçük olmak

³⁹ Cengiz Parlak, "Gümülcine'de Kurulmuş Olan Defterdar Ahmed Efendi Vakfı (XVIIIXVIII. Yüzyıllar)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, Temmuz 2015, s. 220-221.

⁴⁰ Küçük Narlubahçe Mahallesinde üç oda beş yüz guruşa fûrûht olundu. Cümle ile beraberce. Bkz. GMA, *ABMKD*, s. 8; İcâreteyn ve fûrûht ifadeleri ileride açıklanmıştır.

⁴¹ GVİA, *DUEİG*, s. 86.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALI (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

üzere toplam dört adet kazan, büyük ve küçük olmak üzere birer bakır sini ve beş adet şamdan mevcuttur. Ayrıca vakfın Gümülcine taşrasında Seyyid Ağa'dan satın aldığı arazi içerisinde bir değirmeni bulunmaktadır. Böylece 15. yüzyılın ortasında Gümülcine şehrinde önemli gelir kaynaklarına sahip, maddi temelleri sağlam bir medresenin varlığı öne çıkmaktadır.

6. 19. ve 20. Yüzyıllarda Vakfın İktisadi Durumu

Vakfiyede mülkleri görebilmemize rağmen, sonraki yüzyıllarda vakfın düzenli gelirlerini ve giderlerini gösteren ve defterlerden oluşan bir külliyyat arşivlerde bulunamamıştır. Öte yandan medrese vakfının en erken tarihli nukûd muhasebesi, Gümülcine Müftülüğü Arşivi'nde bulunan "Medîne-i Gümülcine'de Ahi Ali Bey Medresesinin Kayd Defteridir Sene 1200" adlı defterdedir.⁴² Burada en erken tarihli kayıt Receb 1233/Mayıs 1818'dir. Ancak daha önceki yılları kapsadığı anlaşılan defterin verilerinin 1200/1785-1786'ya kadar gitmesi muhtemeldir. Diğer taraftan defter eksiktir. Bununla birlikte defterdeki bilgiler incelenip tasniflendikten sonra Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2: 1818-1925 Yılları Arasında Vakfın Nukûduna Dair Muhasebe

Muhasebe Dönemleri	Kuruş Cinsinden							
	Vakfedilen Nukûd	Medresenin Mum / Kandil İhtiyacı İçin Vakfedilen Nukûd	Hatm-i Şerif, Mevlid-i Şerif ve Çeşme İçin Vakfedilen Nukûd	Diğer Nukûd Gelirler	Önceki Dönemden Devreden Nukûd	Muhasebe Sonu Toplam Nukûd	Toplam Nukûddan Harcanan	Harcamadan Sonra Vakıfta Kalan Toplam Nukûd
1818-1821	23	212			6.473	6.708		6.708
1821-1827	454,5	256	30	3.391	6.708	10.839,5		10.839,5
1827- Nisan1830	12	140			10.839,5	10.991,5	4.315,5	6.676
1833-1834	41	15		825	6.676	7.557	500	7.057
Kasım1835 Aralık1843	25	2.080,5		9.282,5	10.761	22.149	15.094	7.055
Aralık1843		537	200	350	7.055	8.142	1.210	6.932

⁴² GMA, *ABMKD*.

CENGİZ PARLAK

Kasım1847								
Kasım1847 Aralık1849	200	172,5	130	5.080,5	6.932	12.515		12.515
Aralık1849 Kasım1856	1.766	1.224,5	100	1.960	12.515	17.565,5		17.565,5
Kasım1856 Aralık1867		660	120	4.440	17.565,5	22.785,5		22.785,5
Aralık1867 Mart1871		130			22.785,5	22.915,5		22.915,5
Mart1871 Nisan1877	61,5	150		385	22.915,5	23.512	2.939	20.573
Nisan1877 Mart1885		90			20.573	20.663		20.663
Mart1888 Aralık1893					20.663	20.663	1.400	19.263
Aralık1893 Ocak1906					19.263	19.263	4.201	15.062
Ocak1906 Ocak1922					15.062	15.062	7.314	7.748
Ocak1922 Ocak1925				100	7.748	7.848		7.848

Tablo üzerinde bir değerlendirme yapmadan önce şunu belirtmek gerekir ki, vakfiyeye göre Ahi Ali herhangi bir şekilde nukûd vakfetmemiştir. Ancak yapılan tespitlere göre, vakfın 19. yüzyıldan itibaren nukûdları bulunmaktadır. Fakat defterin tarihlendirmesine göre paraların önceki yüzyılın son çeyreğinden itibaren vakfın kayıtlarında olması muhtemeldir. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti sınırları içinde önceki asırlarda kurulmuş cami, medrese ve külliye gibi hayrat vakıflarına, o iskân yerinin tebaası tarafından para vakfı niteliğinde vakıflar kurulmuştur.⁴³ 18. yüzyıldan itibaren Ahi Ali Vakfı'na da Gümülcine merkezinde ve köylerinde yaşayan hayırsever kişiler tarafından nukûd vakfedilmiştir. Defterde nukûdların kimler tarafından ne kadar ve ne amaçla vakfedildiği yazılmış, fakat bunların işletilip bir rıbh (kâr) elde edildiğine dair bilgi verilmemiştir. Öte yandan vakfın 1888 yılında borç olarak verdiği nukûdunun tamamını ve bir yıllık rıbhını, borçlu kişinin ölmesi üzerine 1901 yılı içinde alamadığı şerhiye siciline yansımıştır.⁴⁴ Böyle olunca vakfın nukûdlarını işletip bir kâr elde ettiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak 1925-1929 tarihli Defter-i Umûmî'de,⁴⁵ defterin tutulduğu yıllardan önce borç olarak verdiği bazı nukûdları alamadığı kayıtlıdır.

⁴³ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 14, Ankara 1982, s. 8.

⁴⁴ GMA, GŞS, No: 43, s. 12; 20 Zilkade 1318 / 11 Mart 1901.

⁴⁵ GVİA, *DUEİG*, s. 91-92, aşağıda ayrıca bu paralara değinilecektir.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALI (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

Ahi Ali Bey Medresesinin kayıt defterinde nukûdların ve diğer nukûd gelirlerin suhtebaşına teslim edilip, varsa giderlerin yazıldığı ara başlıklar üzerinden tablodaki tarihlendirmeler oluşturulmuştur.⁴⁶ Suhtebaşına teslim edilen önceki dönemin nukûdu yazıldıktan sonra, Gümülcine merkez ve taşrasından medrese için yerel halkın vakfettiği paraların tutarları, kişilerin ünvanları, isimleri ve ne için vakfettikleri kaydedilmiştir. Bazı kayıtlarda “Gümülcine’de imambası Hasan Efendi vakf eylediği yalnız iki yüz guruşdur” ibaresi varken, “Arabacı karyesinden Receb oğlu Hasan kandil akçesi yalnız elli guruş” ve “Hacı Karagöz Mahallesi’nden Hacı Halil zevcesi Rikkat Hatunun beher sene mevlid-i şerif okunmak şartı için vakf eylediği yalnız iki yüz guruş” şeklinde paranın nereye harcanacağına dair açıklaması olan bilgiler bulunmaktadır. Bu çerçevede kişilerin vakfettiği en düşük miktar 3, en yüksek ise 1410 kuruştur. 1818-1925 yılları arasında en yoğun vakfedilen miktar ise 1 ila 10 kuruş arasında olan nukûdlardır. Tabloya göre, hayır yapmak isteyenlerin daha çok mum ve kandil için para vakfetmeleri - muhtemelen medrese efendileri ve suhtebaşı tarafından- sağlanmış görünmektedir.

Öte yandan defterde Mart 1888 tarihinden itibaren tutulan kayıtlarda hiçbir şekilde nukûd vakfedildiğine dair bir veri yoktur. Hatta 1888 yılında elde bulunan nukûdun 1925’e gelindiğinde sadece üçte birine yakını kalmıştır. Vakfın elindeki nukûdun çoğu, ayrıntısı belirtilmemiş olan medrese işleri için harcanmıştır. 1922-1925 döneminde diğer gelir olarak tabloda belirtilen 100 kuruşun sadece “peşinen” olduğu yazılmış fakat ayrıntı verilmemiştir.

Tabloda önceki dönemden devreden gelir sütununda sadece 1833-1834 muhasebesinden bir sonrakine devreden nukûdun toplamı tutmamaktadır. Çünkü defterde bu kısımda herhangi bir toplam yapılmadığı gibi, eksikler olduğu anlaşılmaktadır. Diğer devreden gelirlerin toplamaları her muhasebe dönemi için defterde doğru olarak verilmiştir.

⁴⁶ Efendiler, Cebel’de Sultanyeri’nden Güveköylü Urgancıoğlu Ahmed Efendi’ye bin iki yüz otuz üç senesinde mâh-ı Receb-i şerifin onuncu günü teslim eyledikleri akçe-i mezkûr ber-vech-i tahmîn yalnız altı bin dört yüz yetmiş üç guruşdur. Bkz. GMA, *ABMKD*, s. 1; İşbu bin iki yüz elli dokuz senesinde mâh-ı Zi’l-hicce’nin guresinden bâ-tahrîr oldur ki ser-sûhte-gân Uğurlulu Mümin Efendi yedine cümle efendilerün ma’rifetiyle teslim olunan nukûd akçe cem’an yekûn yedi bin elli beş guruş iş bu mahallde nakl ve kayd olunmuşdur ki bundan sonra zuhûr eden evkâf-ı nukûda tahrîr ve zamm olunmak üzere ‘amel oluna. Bkz. GMA, *ABMKD*, s. 7.

Diğer nukûd gelirleri ve toplam nukûddan harcanan sütunların, tabloyu anlamak açısından açıklanması gerekmektedir. Defterde vakfın diğer gayrimenkullerden yıllık olarak aldığı icâre-i müeccele (veresiye kira bedeli) gelirleri kayıtlı değildir. Sadece bu gayrimenkullerden bazılarının yeni bir kira akdi yapılması üzerine vakfa gelir olarak gelen icâre-i muaccele (peşin kira bedeli) paraları yazılmıştır.⁴⁷ Gayrimenkullerden gelen icâre-i muaccele gelirleri için genel olarak *fürûht* ifadesi⁴⁸ kullanılmıştır.⁴⁹ Bu geliri belirtmek için ayrıca *mahlûl dükkân*, *dükkân intikâli*, *değirmen bedeli*, *ceviz bedeli* gibi ifadeler de kayıtlıdır. Defterde toplamda diğer gelirler sütunundaki nukûdların hepsi için otuz sekiz işlem yapılmıştır. Bu işlemlerin on üçü dükkânlarla ilgili olup, toplam 10.137,5 kuruş gelir elde edilmiştir. Dükkânlar üzerinden yapılan işlemlerin sekizi 1835-1843 dönemine denk gelmektedir ve 5.582,5 kuruştur. Anlaşılan vakfın bu sekiz yıllık dönemde sekiz adet dükkânı mahlul kalmış ve yeni kira sözleşmeleri neticesinde vakfa fazladan icâre-i muaccele geliri sağlanmıştır.

Dükkânlardan başka bağ yeri, ceviz ağaçları, tarla, zemin, değirmen, çayır, kulûbe yeri, oda ve sergi yeri gibi gayrimenkullerini vakıf *fürûht* ederek

⁴⁷ İcâreteyn usulüne göre vakıf, bir mülkünü kiralayacağı zaman kiracıdan mülkün değerine yakın bir parayı icâre-i muaccele (peşin kira bedeli) olarak almaktadır. Ayrıca yıllık olarak da icâre-i müeccele (veresiye kira bedeli) adıyla da cüzî bir miktar para talep etmektedir. Böylece mülkün tasarruf ve kullanım hakkı kiracıya geçerken, sahiplik (rakabe) hakkı vakıfta kalmaktadır. Bkz. Akgündüz, *a.g.e.*, s. 490-491; Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s. 256-257. Kiracının ölümü halinde mirasçısı veya mirasçıları varsa mülkün tasarruf hakkı eşit olarak onlara geçecektir. Bu duruma “intikâl-i âdi” ya da “intikâl” denmektedir. İntikâl, miras gibi şerî bir hak olmayıp, devletçe tanınmış, örf ve adetlere dayanan bir uygulamadır. Ayrıca bu intikâl sırasında mirasçı vakfa icâre-i muaccele ödemek zorunda olmayıp, sadece icâre-i müeccele verecektir. Diğer taraftan kiracı arkasında mirasçı bırakmadan ölürse, tasarruf ettiği mülk boş kalacak (mahlûl) ve vakfa dönecektir. Mahlûl kalan mülklerin tam veya parça hisseleri vakfa döndükten sonra, açık arttırmayla (müzâyede), tekrar icâreteyn usulüne göre başka kişilere kiralanmaktadır. Bu durumda vakıf, günün iktisadî şartlarına göre hem mahlûl muacceleleri hem de icâre-i müeccele almaktadır. Böylece vakıf o yıl içerisinde düzenli gelirlerine bir de mahlûlât bedeli (mahlûl muacceleleri) ekleyerek, daha fazla kazanç elde etmektedir. Bkz. Akgündüz, *a.g.e.*, s. 462-464.

⁴⁸ Vakıfların mahlul kalmış gelir getiren gayrimenkulleri, müzayede usulüyle kiralamak isteyen taliplerine hukukî süreç sonunda kiralanır ve vakıf bundan icâre-i muaccele bedeli alırdı. Örnek için bkz. Muhâsebe-i Bursa ve havâlisinde vâkı‘ Evkâf-ı Hümâyûn Hazîne-i Celîlesinden mazbût ve nezâretine mülhak evkâf-ı şerîf... üç mâh zarfında vukû‘ bulan muhâsebede bi’l-müzâyede tâlibine fürûht olunan mahlûlât-ı mu‘accelâtiyye ferâğ ve intikâlât...1 Mart 1273/13 Mart 1857. Bkz. BOA, *EV.d.* No:16223, s. 1.

⁴⁹ Şabcılı Mustafa’ya fürûht olunan dükkân yalnız 1.100 guruş; Sendellü karyesinde Deli Bekir’e fürûht olunan bağ yalnız 100 guruş; Kirişhanede fürûht olunan ceviz ağaçları yalnız 50 guruşdur. GMA, *ABMKD* ss. 5, 8.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

buralardan belirli miktarlarda icâre-i muaccele varidatı olmuştur. Fûrûht uygulamaları içinde bir defada en yüksek işlem 4.000 kuruştur. 1847-1849 muhasebe döneminde yapılan bu işlemdeki açıklama “cümle efendiler ma‘rifetiyle fûrûht olunan mahkeme yalnız dört bin guruşdur” şeklindedir.⁵⁰ “Fûrûht olunan mahkeme” ile belirtilmek istenen nedir anlaşılmamaktadır.

Diğer nukûd gelirlerinde ayrıca iki muhasebe döneminde toplam hasılat içerisinde “fazla akçe” kaydı düşülerek gelire eklenen paralar bulunmaktadır. 1847-1849⁵¹ ve 1849-1856⁵² muhasebe dönemlerinde yapılan toplam hasılat kayıtlarında vakıf, biri 20 diğeri de 1.500 kuruş olmak üzere iki defa fazla para tespit etmiştir. Ancak fazlalığın nasıl oluştuğuna dair tafsilatlı bir bilgi yoktur.

Tablo 2’de açıklanması gereken diğer ifade “toplam nukûddan harcanan” ibaresidir. Aslında bu sütunda vakfın giderleri verilmemektedir. On altı muhasebe döneminin sadece sekizinde eldeki nukûddan harcama yapılmıştır. Bundan dolayı düzenli giderlerle ilgili bir veri söz konusu değildir. Tablo 3’te sekiz muhasebe döneminde yapılan işlemlerin içerikleri ve sayıları verilmiştir.

Tablo 3: 1818-1925 Yılları Arasında Nukûd Paralardan Yapılan Harcamalar

İşlem Türü	İşlem Adedi	Toplam Harcama Tutarı (Kuruş)	İşlemin Gerçekleştiği Muhasebe Dönemleri ve Adetleri
Tamir ve yenileme harcamaları	3	12.724,5	1827-1830(1);1833-1834(1); 1835-1843(1)
Dükkân ve bağ alımı	1	7.314	1906-1922(1)
Medrese işleri için harcamalar	2	5.601	1888-1893(1);1893-1906(1)
Bağ yeri alımı	15	3.694	1827-1830(5);1835-1843(2); 1843-1847(7);1871-1877(1)
Diğer harcamalar	3	3.362	1835-1843(2);1871-1877(1)
Mahkeme harcı ödemesi	2	1.208	1827-1830(1);1835-1843(1)
Kahve dükkânı alımı (yarım hissesi)	1	1.000	1871-1877(1)

⁵⁰ GMA, *ABMKD* s. 8.

⁵¹ Suhtebaşı İbrahim Efendi’nin nukûd teslimâtından fazla bulunan akçe yalnız 20 guruşdur. Bkz. GMA, *ABMKD* s.8.

⁵² Altmış sekiz senesinin medresenin hâsılâtından fazla bulan vakf kayıdır. Yalnız 1.500 guruşdur. Fî 7 CA Sene [12]68. Bkz. GMA, *ABMKD* s. 9.

CENGİZ PARLAK

Ziyan olan para	1	875	1871-1877(1)
Ev alımı	1	480	1843-1847(1)
Tarla alımı	2	400	1835-1843(2)
Kulübe yeri alımı	1	200	1835-1843(1)
Alet-edevât alımı	2	115	1827-1830(1); 1871-1877(1)
Toplam	34	36.973,5	-

1835-1843 döneminde tek kalemde yapılan en yüksek harcamanın açıklaması “Odalar için sarf olunan ve ihrâk olan kabların ziyânı yalnız 11.267 guruş” şeklindedir.⁵³ 1893-1906 ve 1906-1922 muhasebe dönemlerinde kayda geçen ve içeriği açıklanmayan sadece “medresenin umuru” ifadesiyle belirtilip gerçekleştirilen harcamalar da bulunmaktadır. Bunlarla birlikte vakfın harap olmuş dükkânlarının tamiri ve yeniden inşa edilmesi için yapılan masraflar⁵⁴ ile vakfın ihtiyaç duyduğu kazan ve kantar gibi alet-edevâtın satın alınması da harcamalar arasındadır. Ayrıca vakfın özellikle gayrimenkulleriyle ilgili yaşadığı mahkeme süreçleri neticesinde ortaya çıkan masraflar⁵⁵ da kayıtlıdır. Diğer harcamalar kısmında ise defterde okunamayan fakat gider olduğu anlaşılan işlemler vardır. Ziyan olan paranın açıklamasında “kaime olub ziyân olduğu” ifadesi bulunmaktadır. 1840 yılından itibaren Osmanlı piyasalarında kaime (kâğıt para) kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁶ Muhtemeldir ki vakıf bu parayı kaybetmiş ve harcama göstermiştir.

Harcamalar kısmında en fazla işlem, vakfın nukûdunu kullanarak yaptığı gayrimenkul satın alımlarıdır. Yerel halkın vakfettiği paraların bir kısmı vakıf yönetimi tarafından gayrimenkule tebdil edilmiştir. Yönetim nukûdun değerini kaybedebileceğini düşünerek parayı getirisi yüksek

⁵³ GMA, *ABMKD*, s. 6.

⁵⁴ Medine-i Gümülcine sükunda ârâsta kurbunda vâkı‘ defter-i vakfda mukayyed beş aded sergilerin ittisâlinde kâin defter-i vakfda muharrer kalaycı dükkânı dimekle ma‘rûf bir bâb dükkân iş bu iki yüz kırk beş senesi müşrif-iharâb olduğundan efendilerden Mehmed Efendi ve Abdülmümin Efendi ve Evliya Efendi ve Hâfız Hasan Efendi ve Derviş Efendi ve sairleri ittifâkıyla hedm olunub dükkân-ı mahdûd-ı mezkûr müceddeden binâ olunub üç bâb dükkân olduğundan dekâkin-i mezkûrların isnâdiyyeleri ile levâzımât-ı sâirelerine harc ve sarf olunan mebâligdir ki masrûf olarak iş bu mahalle kaydolundu. Fî 29 L. Sene [12]45; Bin iki yüz kırk dokuz senesinde ser suhte başı Fındıcaklı Hüseyin Efendi’nin gününde cümle Efendiler ma‘rifetiyle ârâsta kurbunda dükkânlara harc olunan yalnız beş yüz guruş. Bkz. GMA, *ABMKD*, s. 3.

⁵⁵ Mahkemeye ma‘rifet-i şer‘ ve cümle ittifâkıyla harc u sarf olunan. Bkz. GMA, *ABMKD*, s. 3.

⁵⁶ Ali Akyıldız, “Kâime”, *TDVİA*, Cilt 24, 2001, s. 212-213.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

gayrimenkule çevirmek istemiştir. Bu tür uygulamaların diğer vakıflarda dahi yapıldığı bilinmektedir.⁵⁷ Vakıf en çok bağ yeri satın almış⁵⁸ olup, bunlar çeşitli büyüklüklerdedir ve tutarları en düşük 60 en yüksek 1000 kuruşun biraz üzerindedir. Ancak satın alınan bağ yerlerinin çoğunun mevkileri belirtilmemiştir. *Tablo 3*'ten anlaşılacağı üzere ev, tarla, dükkân ve kulübe yeri gibi gayrimenkul alımları da yapılmıştır. Neticede vakıf eldeki nukûdunun çoğunu gayrimenkul alımı ve var olan mülklerin tamiri ve yenilenmesi gibi işlerde kullanmıştır. Medresenin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında dahi gerekli harcamalar yapılmıştır.

Vakfın gelirlerinde önemli bir paya sahip olduğu anlaşılan nukûdların durumu yukarıdaki tablolarda ve açıklamalarda ifade edilmiştir. Bununla birlikte nukûd vakfeden kişilerin ünvanları ve cinsiyetleri konusunda Gümülcine merkez ve taşrasında ortaya çıkan veriler defter sayesinde tespit edilebilmiştir. *Tablo 4*'te dönemlere göre kadın ve erkek sayıları verilmiştir.

Tablo 4: 1818-1885 Yılları Arasında Nukûd Vakfedenler

Muhasebe Dönemleri	Nukûd Vakfeden Kadın Sayısı		Nukûd Vakfeden Erkek Sayısı		Nukûd Vakfeden Toplam Kişi Sayısı
	Merkez	Taşra	Merkez	Taşra	
1818-1821		6	2	3	11
1821-1827	1	2	4	13	20
1827-Nisan1830		2	1	1	4
1833-1834				2	2
Kasım1835-Aralık1843	5	13	5	24	47
Aralık1843-Kasım1847	1	4	1	2	8
Kasım1847-Aralık1849		3		6	9
Aralık1849-Kasım1856	5	7	5	10	27
Kasım1856-Aralık1867	1	1	2	4	8
Aralık1867-Mart1871	1	1	1		3
Mart1871-Nisan1877	1			2	3
Nisan1877-Mart1885	1	1	1		3
TOPLAM	16	40	22	67	145

⁵⁷ Kendi ruhu için cüz okunması şartı koşan Hızır Sûfi b. Bahşi'nin vakfettiği parayı mütevellî olan oğlunun mağaza satın alarak akara tebdil etmesi ile ilgili örnek için bkz. Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 323.

⁵⁸ Bekir Beşeden ve Debbağ Ali Ağa oğlu Salih'den alınan bağlar için vakf keseden ihrâc olunan yalnız üç yüz kırk dört guruşdur; Debbağ Ahi Hasan Ağa'dan alınan bağ yeri için verilen yalnız 307 guruş; Dedeler Karaağacı kurbunda kassâb Hüseyin oğlu bağı için yalnız 200 guruş; Hacı Baba yediyle debbağ Molla Hasan'dan alınan bağ yeri 7 evlek. Bkz. GMA, *ABMKD*, s. 2, 3, 6, 7.

Medresenin kayıt defterinde nukûd vakfetme işlemlerinin toplamı 139 adettir. Bunlardan altısında ikişer kişi adına para vakfedilmiştir. İşlemlerden üçünde erkekler hem kendi hem de karısı adına para vakfetmiştir. Çift kişi adına yapılan diğer işlemlerde üç farklı erkeğin isimleri üzerinden birinde erkeğin anası ve karısı, bir diğerinde babası ve karısı, bir başkasında kızı ve oğlu adına vakfedilen paralar kayıtlıdır. Ancak bu erkeklerin adına üç işlemde herhangi bir para vakfetme durumu yoktur. Neticede nukûd vakfeden kişi sayısı 145 olmuştur.

Nukûd vakfeden kadınların kayıtlarda nasıl ve hangi şekilde anıldıkları noktası, toplumsal statü hakkında belirli bir bilgi vermektedir. Elli altı kadın vâkıfın kırk dokuzunun toplumsal statüleri koca, baba, ağabey, oğul ve damat gibi erkekler üzerinden kayıt defterine geçmiştir. Kadınların yirmi ikisi ağa, efendi, hacı, kethüda, molla gibi ünvanlara sahip erkeklerin, sekiz kadın ise ünvanı olmayanların “ehli” veya “zevcesi” olarak defterde yazılmışlardır. Bununla birlikte babalarıyla anılan kızlar da bulunmaktadır. Kızların dokuzu ağa, efendi, hacı, hatip, kâhya, nalbant ünvanlı, dördü ise ünvarsız babaların çocuklarıdır. Bunlara ek kadınlardan biri kız kardeş, ikisi ana, üçü de kayıvalide olarak erkeklerle bağlantılıdır.

Defterde kadınların sadece yedisi erkeklerle bağlantılı olmadan anılmıştır. Bu kadınların dördü “hatun” sıfatıyla anılırken, “hanım” ve “kadın” ünvanıyla birer kişi yazılmıştır. Bir kişi ise sadece ismiyle geçmektedir. Kadınların altısı Gümülcine köylerinden, diğeri de merkez mahallesinden olup, en yüksek nukûd ona aittir. Hepsi medresenin mum ve kandil ihtiyacı için para vakfetmiştir.

Para vakfeden erkeklerin yirmi sekizi ünvarsız anılırken, altmış birinin ünvanları bulunmaktadır. En fazla “molla” ünvanına sahip erkekleri, hacı, ağa ve imam takip etmektedir. Ayrıca efendi, kethüda, suhte başı, mütevellî, derviş, beşe ünvanlı erkekler de para vakfetmişlerdir.

Mayıs 1818- Ocak 1925 sürecini kapsayan döneminin belirli noktalardan incelemesini sağlayan medresenin nukûd kayıt defterinin haricinde onun tarihsel olarak devamı niteliğindeki *Defter-i Umûmî-i Evkâf-ı İslâmiyye-i Gümülcine*, Şubat 1925 tarihli kayıtlarla başlamaktadır. Defter-i Umûmî’deki açıklamalardan vakfın ayrıntılı gelir ve giderlerinin tutulduğu ve

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

medresede bulunan başka bir defterin olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹ Hatta Defter-i Umûmî'nin 105-110. sayfaları arasında kayıtlı gayrimenkullerin kira gelirleri, mahalleri ve kiracıları yazılırken ayrıntılar muhtemelen medresedeki defter esas alınarak yazılmıştır. 93 ve 94. sayfalarda ise, 105-110 arasındaki kayıtların “tashih” edilerek⁶⁰ tekrar yazıldıkları görülmektedir. Buradaki tashih bazı gayrimenkullerin müsadere edilmesinden veya kiracıların değişmesinden dolayı yapılmıştır. 93. sayfada bulunan “*Fabrika altında mevcûd bağlar kâmilten müsâdere edilmiş hâne yapılmış ve yapılmaktadır. Buna binâen mukâta'aların alınmak ihtimâli mevcûd olmadığından yazılmasından sarf-ı nazar olunmuştur. Ma'a-mâ-fih müfredâtı medresedeki defterde mukayyed ve mevcûddur.*” açıklama durumu doğrulamaktadır. Defterin 106-108. sayfaları arasında vakfın sahip olduğu çeşitli büyüklüklerdeki 55 bağ yerinin kayıtları, tashihin yapıldığı 93 ve 94. sayfalarda yoktur. Sadece bir bağ yeri kaydı vardır. Bağlar muhtemeldir ki dönemin Yunanistan hükûmeti tarafından müsadere edilmiştir. Defterdeki 1 Mart 1928 tarihli kayıt, hükûmetin Gümülcine'de bulunan vakıflardan bazılarının arazilerini ve gayrimenkullerini zapt ettiğini doğrular niteliktedir. Defter-i Umûmî'de hükûmetin idaresi altında bulunan bazı mülklerin hangi vakfa ait olduğu belirtilse de birçoğunda yazılmamış olup, Tablo 5'te verilen şekilde kaydedilmiştir.⁶¹

⁵⁹ Ma'a-mâ-fih müfredâtı medresedeki defterde mukayyed ve mevcûddur. Bkz. GVİA, *DUEİG*, s. 93.

⁶⁰ 94. sayfaya tashih edilerek yazılmıştır. Bkz. GVİA, *DUEİG*, s. 110.

⁶¹ GVİA, *DUEİG*, s. 86.

Tablo 5: 1928 Yılı İtibariyle Yunanistan Hükümetinin İdaresi Altına Aldığı Evkâf-ı İslâmiyye Ait Mülkler

Hükümet zabtında bulunan Evkâf-ı İslâmiyye'den Fî 1 Mart 1928	
Aded	Açıklama
7	Yedi aded oda Sohtalar Medresesi'nden
16	Yeni Cami Medresesi'nden oda
10	Kır Mahalle Medresesi'nden oda
	Hasköy ve Poşpoş ve Eğri Söğüt mevkilerinde tahminen 163 dönüm
	Çay üstünde iki mekteb hastahâne olarak hükümet yedinde
	Namâzgâh kabristânlık tahminen 50 dönüm
	Belediye karşısında kabristânlık tahminen 4 dönüm
	Dedeler Karaağacı'nda iki mezarlık tahminen 50 dönüm
	Mekteb-i İ'dâdî'nin dörtte üçü
	Kazancılar Mescidi civârında 9 aded dükkân icârlarını hükümet almakta
	Fabrika caddesindeki mezârlık ki me'mûrîn kulübü olmuştur

Öte yandan vakfın mukataalarının olduğu fakat bunların Defter-i Umûmî'de yazılmadığı ve medresedeki kayıtlarda bunlar hakkında ayrıntıların bulunduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı mukataaların sayısı ve gelirlerine dair veriler elimizde yoktur. Sonuçta Defter-i Umûmî'de, Şubat 1925'te vakfın tashih edilerek yazılan mülkleri *Tablo 6*'da ve açıklamalarda görülebilmektedir.

Tablo 6: 1925 Yılında Vakfın İcâre-i Zeminleri ve Kira Gelirleri

Mülk Türü	Adedi	Yıllık Kira Geliri (Kuruş)
İcâre-i Zemin (Kulûbe)	21	630
İcâre-i Zemin (Dükkân)	15	290
İcâre-i Zemin (Hane)	3	27,5
İcâre-i Zemin (Bağ yeri)	1	50
İcâre-i Zemin (Fabrika)	1	100
İcâre-i Zemin (Mağaza)	1	540
TOPLAM	42	1.637,5

Tabloda verilen “icâre-i zemin” ibaresini açıklamak gerekmektedir. Vakıfların arsaları üzerine bina yapmak veya ağaç dikmek isteyen bir kişi, vakıf yetkilisinden izin alıp, arsayı ecr-i misli mukabilinde kiralayıp, *bedel-i*

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

hukr veya *icâre-i zemin* denilen kira bedelini ödedikçe, arsa üzerinde inşaat gerçekleştirebilir veya ağaç yetiştirebilir. Böylece arsa üzerindeki bu mülkler kendisinin sahipliğinde olur. Arsa üzerinde sınırlı haklara sahip bulunan kiracı, vakfa *icâre-i zemin*, *mukataa* veya *icâre-i seneviyye* adıyla yıllık bir kira bedeli öder.⁶² Vakıf 1925 yılında, öncesinde ve sonrasında bu şekilde arsalarından gelir elde etmiştir. Bu zeminlere ve diğer mülklere kısaca değinmekte fayda vardır.

Narlıbahçe-i Sagir Mahallesi'nden gayrimüslim Zafırakî'nin oğulları İlos ve Mihalaki tabloda "icâre-i zemin fabrika" olarak görülen zemini kiralayanlardır. Buharlı değirmen fabrikası (un fabrikası) olarak bilinen ticari işletmenin zemini için Zafırakî'nin oğulları 1925 yılında vakfa yıllık 100 kuruş ödeme yapmıştır. Zafırakî Efendi muhtemelen 1892 veya daha önceki yıllardan itibaren fabrika zemini için vakfa kira bedeli ödemektedir. 1892-1893 tarihli Edirne Vilayet Salnâmesi'nde fabrika hakkında "*Gümülcine'de iki fabrika vardır. Bunların birisi Zafırakî Astalyo'nun mâlî olub otuz bâr-gîr kuvvetinde ve dört taşlıdır. Ma'mûlâtı dört cins dakîk ve irmik ve kepek ve makineleri yeni sistemde olub, buharla müteharrikdir*" şeklinde bilgi bulunmaktadır.⁶³ Salnâmelerde genel olarak önceki yılların verileri ortaya konulduğundan fabrika büyük olasılıkla 1892'den önce inşa edilmiştir. Ancak sistemlerinin yeni olduğunun belirtilmesi, yapımının yakın zamanda gerçekleştiğini düşündürmektedir. Fabrikanın inşasından sonraki süreçte, Ocak 1897'de Defter-i Hâkânî Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen belgede Gümülcine'nin Narlıbahçe Mahallesi'nden Astalioğlu Zafırakî, mutasarrıf olduğu bir dönüm iki evlek sebze bahçesine bir hane inşa etmek için ruhsat talebinde bulunmuştur. Hane inşasında bir sakınca bulunmadığı Gümülcine Sancağı Meclis İdaresi'nden Dâhiliye'ye bildirilmiştir.⁶⁴ Sebze bahçesinin bulunduğu mahal mirî araziden olduğundan yapılacak hane için devlete öşür bedeli ödenmesine karar verilmiştir.⁶⁵ Hatta haneyi yaptırdığı sırada fabrikasının da evinin karşısında, Gümülcine-Karaağaç yolunun diğer tarafında bulunduğu, Gümülcine Livası Nâfia Müdürlüğü'nün 14 Aralık 1896 tarihinde hazırladığı ve Defter-i Hâkânî Nezareti'ne gönderdiği bir krokiden anlaşılmaktadır.⁶⁶ Sonuçta Zafırakî Efendi fabrikasını 1892 öncesinde vakıf arsası üzerine inşa ettirmiş, ardından

⁶² Akgündüz, *a.g.e.*, s.487-488; Muhammed Emin Durmuş, *Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukâtaa*, İktisat Yayınları, İstanbul 2021, s. 70-72.

⁶³ TAK, *SYE*, 1310, s. 432.

⁶⁴ BOA, *ŞD*, 1922 / 31, 22 Şabân 1314 / 26 Ocak 1897; 7 Ramazân 1314 / 9 Şubat 1897.

⁶⁵ BOA, *BEÖ*, 1000 / 74971, 2 Rebî'ü'l-âhir 1315 / 31 Ağustos 1897.

⁶⁶ BOA, *İ.DFE.*, 6 / 19, 2 Kânûn-ı evvel 1312 / 14 Aralık 1896.

da fabrikanın karşısında mutasarrıf olduğu sebze bahçesinin bir miktarına izin alarak evini yaptırmıştır. 1901 yılından itibaren kendisi için “fabrikatör” ifadesi⁶⁷ kullanılmaya başlanan Zafırakî Efendi ve ailesi hem Osmanlı hem de Yunanistan idaresi esnasında vakıfla kira sözleşmelerini sürdürmüş ve fabrikayı uzun yıllar boyunca işletmiştir. Bütün bunlarla birlikte iki oğul “icâre-i zemin mağaza” şeklinde tabloda belirtilen arsa için vakfa senelik 540 kuruş ödemektedir. Mağazanın nerede olduğu ve burada ne gibi ürünler satıldığına dair bilgimiz bulunmamakla birlikte, fabrikada üretilen çeşitli unların ve irmiklerin satışının yapıldığı düşünülebilir. Fabrika ve mağaza dışında Zafırakî ailesinin, Yunanistan tarafından zapt edilmeden önce vakfın bağ yerlerinden iki dönümlük bir parçasının dahi kiracısı oldukları defterde kayıtlıdır.⁶⁸ Fakat bağ yerlerine el konulduktan sonraki süreç hakkında bilgi yoktur.

Vakıf, Zafırakî ailesi gibi şehrin varlıklı ileri gelenleriyle kira sözleşmesi yapmakla birlikte, gelir düzeyi daha düşük kişilerle de ticari faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede defterdeki “fabrika civarında kıbtî kulübeleridir” ibaresi, vakfın şehrin orta ve alt tabakasından insanlarına zeminleri kiraladığının bir göstergesidir. Üzerinde kulübe bulunan bu arsaları kiralayanların hepsi Gümölcine’nin Narlıbahçe-i Sagir Mahallesinden kişilerdir. Bunlar arasında gayrimüslim isimli kimseler olmadığı gibi, kiracıların her biri için ayrıca “kıbtî” vurgusu da yapılmamıştır. Kulübe zeminlerinin aynı mahalde bulunması, her bir zeminin kira bedelinin eşit bir şekilde yıllık otuzar kuruş olmasını sağlamıştır.

Şehirdeki esnaf kesiminden olanlar da vakıftan zeminler kiralamışlardır. Tabloda “icâre-i zemin dükkân” olarak görülen on beş arsayı kiralayanların sadece üçü gayrimüslim Rum tebaadan iken, diğerleri Müslüman’dır. Müslüman kiracılardan biri Salih kalfa adındaki kişinin kızı Ümmü Gülsüm’dür. Diğer bir zemin ise İbrahim oğlu Salih ağa ve karısı Fatma adına birlikte kiralanmıştır. Bunların haricinde başka kadınlar için kiralama yapılmamıştır. Dükkânlarda neler satıldığına veya hangi hizmet verildiğine dair bilgi yoktur. Ancak bazı kiracıların babalarının ve bazen de kendi lakaplarından dükkânlarda hangi ürünlerin satıldığı veya hizmetlerinin ne olduğuna dair çıkarım yapılabilir. Buna göre Yemenici Halil, Debbağ oğlu Arsen, Kahveci Çakır İbrahim oğlu Mustafa, Hamamcı Ferid Efendi, Terzi Drako oğlu Hacı İstifan, Derici Hacı Mehmed oğlu Mustafa gibi ünvanların

⁶⁷ BOA, ŞD, 1932 / 20, 28 Safetü’l-hayr 1319 / 16 Haziran 1901.

⁶⁸ GVİA, DUEİG, s. 106.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

olması, çeşitli iş kollarının dükkânlarda faaliyette bulunduklarını düşündürmektedir. Diğer taraftan zeminlerin büyüklükleri ve mevkileri bilinmemektedir.

Vakfın sahip olduğu arsası üzerine hane inşa etmek istenildiğinde, hukuki süreçten sonra izin verilmiştir. 1901 yılında fabrika civarında bulunan bağ yerinin içinde Aristofani Ponidi yeni bir hane inşa etmek istemiş ve arazinin Sohtalar Medresesi Evkâfı'na ait olduğu anlaşılmıştır. Hanenin inşa edileceği yer, şehrin dışında Karaağaç İskelesi Caddesi üzerinde, un fabrikasının yakınında ve fabrikatör Zafırakî Efendi'nin hanesinin ön tarafındadır. Yapılan tahkikat sonucunda hanenin inşa edilmesinde bir mahzur görülmemiştir. Ayrıca vakfiye şartları ve vakfın menfaati göz önüne alınarak kiracı olan Aristofani'nin mütevelliyeye her yıl on kuruş icâre-i zemin ödemesi kararlaştırılmıştır.⁶⁹

1925 yılında Defter-i Umûmî'de "icâre-i zemin hane" sayısı üçtür. Zeminleri kiralayanların biri gayrimüslim ikisi Müslüman'dır. Bunlardan biri defterde yapılan tashih sonucunda değişmiş ve yeni kiracının kirası da beşten on kuruşa çıkmıştır. Diğer ikisinin kiralarda değişiklik yoktur. Tashih öncesinde ve sonrasında Cami-i Atik Mahallesi'nden Kiro oğlu meyhaneci Kosta yıllık 12,5, Narlıbahçe Mahallesinden Hüseyin oğlu Kâşif 5 kuruş kira vermiştir. Ancak aynı mahalleden Hüseyin kerimesi Ayşe'nin tashih öncesi 5 kuruş kira verdiği zemin, tashih sonrasında Salim oğlu Sadık ve zevcesi Hatice adına 10 kuruşa kiralanmıştır. Dükkânlarda olduğu gibi hanelerin de mevkileri yazılmamıştır. Öte yandan 1901'de ev inşasına izin alan Aristofani'nin yaptırdığı hanenin 1925 yılında tespit edilenlerden biri olup olmadığı belirlenememektedir.

Defter-i Umûmî'de tek bir bağ yeri icâre-i zemin olarak yemenici İsmail oğlu Şerif tarafından yıllık elli kuruş karşılığında kiralanmıştır. Mülk ile ilgili daha başka bilgi yoktur.

Neticede 1925 yılında hesaplamalarımıza göre vakfın icâre-i zemin olarak elde ettiği yıllık kira gelirleri 1.637,5 kuruşa baliğ olmuştur. Ancak Yunanistan tarafından zapt edilen elli beş icâre-i zemin bağ yerleri hesaba katılırsa rakam artacaktır. Büyüklükleri bir evlek ile dört dönüm arasında değişen bağ yerlerinin alan olarak toplam miktarı 69 dönüm 3 evlektir. Zapt

⁶⁹ BOA, ŞD, 1932 / 20, 28 Saferü'l-hayr 1319 / 16 Haziran 1901; 14 Şabân 1320 / 16 Kasım 1902.

edilmeden önce buralardan vakfa yıllık 708 kuruş 10 para kira gelmektedir.⁷⁰ Fakat vakıf bu gelirlerden mahrum kalmıştır.

Bazı gelirlerinden mahrum kalmasına rağmen vakıf, tarla, dükkân ve sebze bahçelerinden kiralalarını tahsis etmiştir. Vakfın dört tarlası bulunmaktadır. Bunların konumları ve büyüklükleri tashih öncesi ve sonrasında dahi verilmiştir. Tek parça olup iki yüz dönümlük en büyük tarla Saruca Bulgar Köyü'ndedir. Etrafında çay ve Rum Beğli Köprüsü bulunmaktadır. İkinci sırada yüz doksan dönüm tek parça hâldeki tarla Postpüş merası civarındadır. Üçüncüsü otuz dönüm olup, Eğri Söğüt mevkiindedir. Son tarla ise on beş dönüm miktarında Hasköy yolundadır. Bunların toplamı 435 dönümdür. İki sebze bahçesi otuzar dönüm olup, Dedeler Karaağacı'ndadır. Defterde 1925'te tarlaların ve sebze bahçelerinin kira gelirlerine dair veri olmamasına rağmen, 1927 yılındaki kayıtlara göre vakfın buralardan yıllık 15.470 kuruş gelir elde ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte tarlaların ve sebze bahçelerinin toplam kıymetleri o dönem için 220.000 kuruştur.⁷¹

Vakfın beş dükkânının mevkileri, dönümleri, kira bedelleri ve hangi amaçla kullanıldığı hakkında defterde bilgilere ulaşılabilmektedir. Dükkânlarla ilgili tashih edilmiş ve edilmemiş bilgilerin bulunduğu kısımlarındaki veriler karşılaştırılıp bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre vakfın tam hissesine sahip olduğu dükkânın biri fırındır. Burası Gümülcine'deki Evrenos Bey İmareti'nin yakınında askerî kışanının yanındadır. 1925 yılında yıkık hâlde olduğu anlaşılan dükkândan vakfa bir gelir yazılmamıştır. Tam hisseli diğer dükkân kahvehane iken, 1925'te semerci olmuştur. Gümülcine'deki hamamın yanında bulunan bu dükkândan vakfa 300 kuruş gelir kayıtlıdır. Bu tutarın aylık veya yıllık gelir mi ya da icâre-i muaccele mi olduğu belirtilmemiştir. Öte yandan üçüncü tam hisseli mülk olan kahvehane, medrese bitişiğinde Yeni Çarşı'dadır ve defterde aylık 45 kuruş kira geliri yazılmıştır. Biri yarım, diğeri çeyrek hisse şeklinde olan dükkânların her ikisi de yemenicidir. Yemeniciler Çarşısı'nda bulunan bu dükkânlardan yarım hisseli olan için yıllık 250 kuruş gösterilmiştir. Diğerinde yıllık gelir şeklinde bir ibare olmamakla birlikte, sadece 1.000 kuruş yazılmıştır. 1927 yılı kayıtlarına göre,⁷² vakfın dükkânlardan yıllık kira

⁷⁰ GVİA, *DUEİG*, s. 106-108.

⁷¹ GVİA, *DUEİG*, s. 13-14.

⁷² GVİA, *DUEİG*, s. 13-14.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

getirisi “senevî icârı” şeklinde açıkça belirtilmiş olup 6.285 kuruştur. Hatta dükkânların kıymetleri 36.000 kuruş olarak verilmiştir.

Defter-i Umûmî’de tashihi yapılmamış sayfalarda vakfın dört değirmeni kayıtlıdır. Deli Ömer ve Ballahor değirmenleri Uzunoluk’ta, Hasköy ve Suyolu ise Postpûş nehrindedir. Vakıf, üçünden yıllık gelir olarak kile ölçüsüyle karışık hububat almaktadır. Suyolu değirmeninden ise vakfa yıllık 40 kuruş mukataa-i zemin kirası gelmektedir.⁷³ Diğer taraftan değirmenler tashih edilmiş sayfalarda kayıt altına alınmamıştır. Hatta 1927 yılının verileri arasında dahi değirmenlerden söz edilmemektedir. Bunlar mukataa şeklinde kayıtlı olduklarından tashih edilen kısımda yazılmamış ve böylece Yunanistan tarafından da zapt edilmemiş olmalıdırlar. Neticede değirmenlerin mukataa şeklinde medresenin ayrıntılı defterinde kayıtlı olduğu ve vakfın buralardan gelir sağlamaya devam ettiği düşünülebilir.

Vakfın 1925 ve 1929 yılları arasındaki mülklerine dair veriler yukarıda açıklanmıştır. Bütün bunlara ilaveten vakfın nukûdları hakkındaki bilgiler Defter-i Umûmî’de görülebilmektedir. Bu noktada vakfın paraları Gümülcine’nin merkez mahallelerinden ve köylerinden kişilere borç olarak verilmiştir. Hatta on yedi kişi paraları senet karşılığında,⁷⁴ altısı da senet olmadan⁷⁵ vakıftan almıştır. Senet karşılığı alınan paraların en eski tarihlisi 1 Şaban 1290/24 Eylül 1873, en geçi 15 Kânûn-ı sâni 1317/28 Ocak 1902’dir. Bu tarihler arasında alınan borçların anaparası 1929 yılı itibariyle hâlâ kişilerin zimmetindedir. Ancak paraların kârlarının (rıbh) vakfın hesabına geçip geçmediği yazılı değildir. On yedi kişi arasında en yüksek meblağ olan 1.500 kuruşu borç alan kişi Hacı Karagöz Mahallesinden Hasan oğlu Sohtabaşı Ali Efendi’dir. En düşüğü 20 kuruş olup, Hacı Yavaş Mahallesinden Dur Ali’dir. Dokuz kişi Gümülcine köylerinden iken, sekizi Gümülcine merkez mahallerindendir. Hepsisi de erkektir. Toplamda on yedi kişiye verilen borç 4.980 kuruştur.

Senetsiz olarak borç verilen kişi sayısı altıdır. Üçü Gümülcine mahallelerinden iken, diğer üçü köylerinden olup, hepsi erkektir. En yüksek meblağ olan biner kuruş iki kişiye verilmiştir. Biri Sarıca Köyünden Hacı Hasan, diğeri de Aşçı Hasan mahallesinden Hasan oğlu Osman Efendi’dir. En düşük meblağ 140 kuruştur. Bu paraların borç verilme tarihleri yazılmamıştır.

⁷³ GVİA, *DUEİG*, s. 105.

⁷⁴ Bâ-sened alacaklar. Bkz. GVİA, *DUEİG*, s. 91.

⁷⁵ Bilâ-sened alacaklar. Bkz. GVİA, *DUEİG*, s. 91.

Senetsiz verilen paraların toplamı 2.768 kuruştur. Sonuç olarak her iki şekilde verilen nukûdların yekûnu 7.748 kuruşa ulaşmıştır.

7. Medreseye Ait Kitaplar

Ahi Ali Medresesi'nin kuruluşundan itibaren sahip olduğu kitapları gösteren kayıt defteri/deFTERleri yoktur. Ancak 1925 yılı içerisinde medresenin dershanesinde bulunan vakıf kitapların isimleri ve kaç adet oldukları kayıt altına alınmıştır⁷⁶. İsimlerin hepsi tam olarak verilmemiş, bazıları kısaltılarak yazılmıştır. Aşağıdaki tabloda kitapların isimleri, adetleri ve türleri gösterilmiştir. Kitapların basım tarihleri veya ne zaman vakfedildiğine dair bilgiler Defter-i Umûmî'de yoktur. Diğer taraftan kitapları günümüzde dahi görebilme imkânı olmamıştır.

Tablo 7: 1925 Yılında Medresede Bulunan Kitaplar

Kitap İsmi	Türü	Adedi
Tuhfe	-	1
Şerh-i İsam Ale'l-Feride	Belâgat	1
Mültekâ Şerh-i Damad	Fıkıh	2
İbnü'l-abidîn	Fıkıh	7
Dürer	Fıkıh	2
Ali Efendi Fetvâsı (biri yarım)	Fıkıh	2
Mültekâ	Fıkıh	2
Ferâiz-i Seyyîdî	Fıkıh /Miras hukuku	1
Menâsikü'l-beytü's-şerîf	Fıkıh	1
Halebî (biri el-yazılı)	Hadis	2
Ali el-Kârî	Hadis	1
Şerh-i Hizbü'l-Bahr	Hizb ve Dua	1
Dürr-i Yektâ Şerhi	İlmihâl-Fıkıh	1
Tefsîrli Mushaf-ı Şerîf (büyük el yazısı ile)	Ku'ran	1
Kara Halil- Ale'l-Fenârî	Mantık	1
Menâkıb-ı Çehâr-ı Güzîn	Menkıbe	1
Kâfiye Mu'ribi	Nahiv	1

⁷⁶ Sohtalar Medresesi'nde dershânedede mevcûd medreseye âid vakf kitâbların cinsiyle mikdârını mübeyyin sahîfedir. Fî 26 Şubat sene [1]925. Bkz. GVİA, *DUEİG*, s. 89-90.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

Câmî	Nahiv	1
İftitâh	Nahiv	1
Mu'rib (başı yok)	Nahiv	1
Molla Câmî	Nahiv	1
Sarf Cümlesi	Sarf	2
Şâfiye şerhi Seyyid Abdullah	Sarf	1
Na'at-ı Şerîf-i Ale'n-Nebiyy	Şiir	3
Risâle-i Kuşeyriyye	Tasavvuf	1
Envârü'l-Âşıkîn	Tasavvuf	1
Kadî Beydavî	Tefsir	2
Tefsîr-i Kebîr	Tefsir	8
Tertîb-i Zîbâ	Tefsir	1
Arabiyyü'l-ibâre vakfiyye	Vakfiye	1

Tablodaki kitapların içeriklerini ve yazarlarını açıklamak oldukça uzun olacağı için burada değinilmeyecektir. Ancak kitapların türleri göz önüne alındığında, Osmanlı medreselerinde önceki yüzyıllardan itibaren verilen derslerin içeriklerine uygun eserler vardır. Medreselerde akli ve naklî ilimlere ait eserler okutulmaktadır. Naklî ilimlerin (hadis, tefsir, fıkıh vd.) daha iyi anlaşılması bakımından akli ilimlerin de (belagat, mantık, sarf, nahiv vd.) öğretilmesi gereklidir.⁷⁷ Bu noktada Ahi Ali Medresesi'nin Osmanlı medreselerinin geleneğinden geldiği ve bunu 1925 yılında dahi devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

8. Medresede Bulunan Eşyalar

Osmanlı medreselerinde tedrisat dışında talebelerin yaşamlarını sürdürecekleri hücreler ve diğer alanlar bulunmaktadır. Bundan dolayı bu mekânlarda onların ihtiyaçları için kullanacakları farklı eşyalar da tespit edilmektedir. Her medresenin müderris ve talebe sayısına göre yapıların büyüklükleri ve eşyalarının sayısı değişmektedir. Fakat kuruluşundan itibaren Ahi Ali Medresesi'nin müderris ve talebe sayısı tam olarak bilinmemektedir. Öte yandan 1927 yılında medresedeki öğrenci sayısı sekiz olup, bir de Ali Alemî Efendi adında müderris vardır.⁷⁸ Hatta 1929 yılında dahi aynı müderris

⁷⁷ Mefail Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, Emin Yayınları, Bursa 2012, s. 151-158.

⁷⁸ GVİA, *DUEİG*, s. 13-14.

görevini sürdürmektedir.⁷⁹ Defter-i Umumî’de vakfın diğer görevlileri hakkında bilgi yoktur. Bütün bunlarla birlikte medresede 1925 yılında *Tablo 8*’de belirtildiği üzere birçok eşya bulunmaktadır.

Tablo 8: 1925 Yılında Medresede Bulunan Eşyalar

Eşya	Adet	Eşya	Adet
Dörder Metrelik Ağaç	5	Kapaklı Sahan Çinkodan ve Bakırdan	2
Üçer Metrelik Ağaç	7	Büyük Sahan Bakırdan	4
Balta	1	Sandık Tahtadan	1
Büyük ve Küçük Cezve	3	Meydan Sinisi Bakırdan	1
Büyük Fener	1	Sofra Sinisi Bakırdan	1
Fincan	14	Soba Lamarineden	1
Güğüm Çinkodan	1	Şinik Büyük ve Yarımlık Ölçü Kabı	2
Kahve Değirmeni	1	Su Şişesi	1
Kahve Kutusu Tenekeden	3	Tabak Topraktan	2
Kulplu Karabakır	1	Kahve Tablası Madenî	2
Büyük ve Küçük Kazan Bakırdan	2	Sigara Tablası	11
Büyük ve Küçük Kilim	6	Talpa ⁸⁰ Dört Metrelik	1
Lamba	2	İnce ⁸¹ Üç ve İki Metrelik	8
Eski Leğen Bakırdan	1	Talpa Ambarda Üç Metrelik	1
Lenger (Kap) Bakırdan	1	Çorba Tası Bakırdan	2
Toprak Mangal	1	Büyük ve Küçük Tas Çinkodan	2
Yüksek Dipli Büyük Mangal Bakırdan	1	Şıra Tavası Biri Bakırdan, Diğeri Eski Bakırdan	2
Büyük ve Küçük Maşa	2	El Tavası Bakırdan	1
Büyük Merdiven	1	Büyük ve Küçük Kapaklı Tencere Bakırdan	2
Minderlik yapağıdan	4	Büyük Tepsi Ekmek için, Bakırdan	5
Pencere perdeleri	3	Su testisi	2
Yastık İçirikten ⁸²	9		

Tablodan da anlaşıldığı üzere eşyaların çoğunluğu talebeler, müderris ve bazen de misafirler için yiyecek-içecek hazırlamak ve de sunmak amacıyla

⁷⁹ GVİA, *DUEİG*, s. 91.

⁸⁰ Talpa: Genişliği ile kalınlığı aynı olmayan muhtelif boyda balta ile yontulmuş ağaçtan yapılan tahta, kereste, kalas. bkz. Orhan Sevgi, “Yerli Ormancılık Terimleri Çalışması”, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s. 55; Muharrem Özden, *Edirne Yöresi Söz Varlığı*, Paradigma Yayınları, Çanakkale 2023, s. 231.

⁸¹ Defter-i Umûmî’de dört metrelik talpadan sonra “üç ve iki metrolük ince” yazılmıştır. Bundan dolayı burada “ince talpa” açıklanmış olabilir. Bkz. GVİA, *DUEİG*, s. 96.

⁸² İçirik: Yatak doldurmaya yarayan yün, pamuk, kılık vb. şeyler.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

kullanılanlardan oluşmaktadır. Kahve pişirmek ve sunmak için kullanılan malzemelerin fazlalığı dikkat çekicidir. Bilindiği üzere Osmanlı tekke ve zaviyelerinde uzun dua ve zikirler ile dinî sohbetler arasında kahve molaları verilmekteydi. Tekkelerde kahve içilmesi katılımı teşvik ettiği gibi, sosyalleşmeyi de arttırdı.⁸³ 19. ve 20. yüzyıllarda medreselerde eğitimi tamamlayıp müderris olma yolundaki talebe için yapılan icazet merasiminde, misafirlere kahve takımlarıyla ikramda bulunulurdu.⁸⁴ Sohtalar'ın hem medrese hem de zaviye geçmişi olduğu düşünülürse, kahve içme merasimine önem verildiği ve bunun sürdürüldüğü söylenebilir. Öte yandan kahve içmenin sigara tüketimini de arttırdığı anlaşılmaktadır. Eşyalar arasındaki on bir adet sigara tablası bulunması, tüketimin fazlalığına delalet etmektedir. Ancak bu noktada talebelerin tüketimin neresinde kaldığını söylemek zordur.

Tablodaki kilim, lamba, sandık, soba, yastık, perde ve minder gibi eşyalar göz önüne alınırsa, genel anlamda barınma amacına yönelik oldukları vurgulanabilir. Ayrıca talpa gibi tahtaların üzerine oturmak veya yatmak amacıyla kullanıldığı düşünülebilir.

Sonuç

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bir eğitim müessesesinin varlığını yüzyıllarca sürdürmesindeki en önemli unsur vakıf kurumudur. Öyle ki padişahın veya taşradaki varlıklı bir kişinin inşa ettirdiği eğitim müessesesinin maddi-manevi temeli, vakıf ve onun düzenli işleyişidir. Bu noktada padişahın, yüksek rütbeli bir devlet adamının, hanedan üyesinin veya döneminde bulunduğu yerleşimde önde gelen bir kişinin kurduğu vakfın idaresini ve faaliyetlerini incelemek, belirli zorlukları beraberinde getirmektedir. Bazı vakıfların idaresine dair resmî arşiv kayıtları fazla miktarda iken, diğerlerinde çok az olabilmektedir. Her iki durumda da kayıtların iyi bir incelemeden geçtikten sonra kullanılması gerekmektedir.

⁸³ Ekrem Işın, "Sohbet Mekânı Olarak Kahvehaneler", *Soframız Nur Hanemiz Mamur, Osmanlı Maddi Kültüründe Yemek ve Barınak*, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 232-233; Nathalie Clayer, "Bir Cerrahi Menakıbnâmesine Göre XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda Bir İstanbul Tekkesinde Yaşam", *Soframız Nur Hanemiz Mamur, Osmanlı Maddi Kültüründe Yemek ve Barınak*, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 262.

⁸⁴ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, Hazırlayanlar: K. Arısan, D. Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 82-83.

Ahi Ali Medresesi evkâfına ait ulaşılabilen kaynaklar değerlendirildiğinde, altı asır yaşamış bir eğitim kurumu için ne çok fazladır ne de oldukça azdır. 15. yüzyıldan 18. yüzyılın sonlarına kadar olan zaman dilimi için vakfiye hariç devamlılık arz eden bir kaynak grubu yoktur. Böyle bir gelişme bu yüzyılları anlamayı zorlaştırmaktadır. Ancak 19. ve 20. yüzyılları kapsayan defter ve belgeler noktasında eldeki veriler yeterli sayılabilir. Bütün bunlar neticesinde şunlar söylenebilir:

Dinî, dünyevi veya yaşadığı şehrin ihtiyaçları gibi nedenlerle bir medrese kuran Ahi Ali, 20. yüzyıla kadar geçen sürede unutulmamış, Gümülcine'de yaşayan insanların hafızalarında yer etmiş ve şehrin ileri gelen hayır sahiplerinden biri olarak anılmıştır.

Ahi Ali hayır sahibi biri olarak anılmakla birlikte, 1818-1925 yılları arasını kapsayan vakfın muhasebesine dair verilere göre medrese de Gümülcine merkez ve taşra ahalisi nezdinde önemli bir müessese olmuştur. Yerel halk medreseye manevi açıdan değer verdiği gibi, maddi anlamda da desteğini esirgememiş ve müessesenin varlığını sürdürmesinde etkin rol almıştır. Özellikle Gümülcine taşrasından gelen büyük desteğin nukûd vakfetme ile ilgili verilerde ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca kadınların medreseye nukûd katkısı hiç de azımsanmayacak noktadadır. Vakıf yönetimi de yerel halktan gelen bu desteğin verilerini kaydederek kurumsal yapının ciddiyetini ve hesap verilebilirliğini sağlamıştır.

Vakıf, Gümülcine ahalisinden destek aldığı gibi, nukûdlarını ihtiyacı olan kişilere belirli kâr karşılığında 18. yüzyıldan itibaren vermiştir. Fakat borç olarak yerel halka verilen paraları vakfın bazen sorunlar yaşayarak alamadığı ve mahkeme süreçleri yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak her daim paralarla ilgili veriler kayıt altına alınarak vakfın zarara uğratılmaması sağlanmaya çalışılmıştır.

Vakıf sahip olduğu arsa, dükkân, tarla, bahçe, değirmen gibi ticari gayrimenkullerini kiralayarak şehrin iktisadi hayatına katkıda bulunmuştur. Gümülcine ahalsinin her kesiminden kişilerle kira sözleşmeleri yapan vakıf, geniş bir tabana hitap etmiştir. Her hâlükârda kira sözleşmelerinde vakfın menfaati göz önüne alınmaktan vazgeçilmemiştir.

Ahi Ali Medresesi ve Zaviyesi, müderrisi, talebeleri, kitapları nispetinde Gümülcine şehrinin eğitim alanında, vakfı ise kurucusunun vakfettiği hayratları, menkulleri ve gayrimenkulleriyle dinî, içtimai ve

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALI (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

iktisadi yaşamında yüzyıllarca etkisini hissettirmiştir. Böylece şehirdeki diğer vakıf hayratlarıyla birlikte kendine düşen görevi yerine getirmiştir.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO) Nr.1000/74971.

Cevdet Tasnifi (C.).

Maarif (C.MF.) Nr.60/2969.

Evkâf Defterleri (EV.d.) Nr.16223.

İrade Defter-i Hakani (İ.DFE.) Nr.6/19.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD) Nr. 1922/31; 1932/20.

2. Gümülcine Müftülüğü Arşivi (GMA)

Ahi Ali Bey Medresesinin Kayd Defteri (ABMKD)

Gümülcine Şeriyeye Sicilleri (GŞS) Nr.26, 35, 38, 43, 45.

3. Gümülcine Vakıflar İdaresi Arşivi (GVİA)

Defter-i Umûmî-i Evkâf-ı İslâmiyye-i Gümülcine (DUEİG).

Mehmed oğlu Ali Vakfiyesi, Muharrem 860 (Aralık 1455).

4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı (TAK)

Sâlnâme-i Vilayet-i Edirne (SVE) H.1310.

Muallim Cevdet Yazmaları, (MC) Nr.089.

5. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (TKGMA)

Tahrir Defteri (TD) Nr.187.

6. Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA)

Gümülcine İcare-i Vahideli Evkaf Defteri (GİVED) Nr.2406.

Gümülcine, İskeçe, Dedeâğaç Kazaları Vakıf Defteri (GİDKVD) Nr.2390.

Araştırma ve İnceleme Eserler:

ABDÜLAZİZ BEY, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, Hazırlayanlar: K. Arısan, D. Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996.

AKYILDIZ, Ali, “Kâime”, *TDVİA*, Cilt 24, 2001, ss. 212-215.

BERKİ, Ali Himmet, “İslam’da Vakıf, Sahîh ve Gayr-i Sahîh Nev’ileri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Ankara 1957, ss. 19-26.

CLAYER, Nathalie, “Bir Cerrahi Menakıbnâmesine Göre XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda Bir İstanbul Tekkesinde Yaşam”, *Soframız Nur Hanemiz Mamur, Osmanlı Maddi Kültüründe Yemek ve Barınak*, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, ss. 247-264.

ÇAĞATAY, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Yayınları, Ankara 1989.

ÇELİK, Murat, *Osmanlı Medreseleri ve Avrupa Üniversiteleri (1450-1600)*, Küre Yayınları, İstanbul 2021.

DURMUŞ, Muhammed Emin, *Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukâtaa*, İktisat Yayınları, İstanbul 2021.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

ERDEM, Ekrem, “Fütüvvetnamelerin Türleri ve Farklı Dillerde Yazılmış Bazı Fütüvvetnamelerin İçerikleri Üzerine Bir İnceleme”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Fütüvvet, Ahilik ve İktisadi Hayat Özel Sayısı, 2021, ss. 88-113.

EREN, Halit, “Osmanlı Mirası Bir Medrese Örneği Gümülcine Medrese-i Hayriyyesi”, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, İstanbul 12-15 Nisan 1999, IRCICA, İstanbul 2001, ss. 57-62.

GÖKÇE, Turan, “Gümülcine Kasabası Nüfusu Üzerine Bazı Tespitler (XV-XIX. Yüzyıllar)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2005, ss. 79-112.

HIZLI, Mefail, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, Emin Yayınları, Bursa 2012.

IŞIN, Ekrem, “Sohbet Mekânı Olarak Kahvehaneler”, *Soframız Nur Hanemiz Mamur, Osmanlı Maddi Kültüründe Yemek ve Barınak*, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, ss. 227-236.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Osmanlı’da Vakıfların Tarihî Gelişimi”, *Sivil Toplum*, Sayı 15, 2006, ss. 61-72.

KANSU, Nâfi, “Kültür Tarihimiz Bakımından Tarikatlar”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 32, Ankara 1935, ss. 99-102.

KAYAOĞLU, İsmet, “Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 11, Ankara 1976, ss. 49-55.

KILIÇ, Ayşegül, “Evrenos Bey’in Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir Değerlendirme”, *Belleten*, Cilt 75, Sayı 274, Ankara 2011, ss. 745-768.

_____, “Evrenos Bey’in Babası Pranko Lazarat’ın (Pranko İsa) Vakfı ve Türbesi”, *Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi (GAMER)*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara 2012, ss. 87-99.

OCAK, Ahmet Yaşar, “XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmî İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi”, *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 4, Sayı 3, Temmuz 1990, ss. 190-194.

ÖZCAN, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

ÖZDEN, Muharrem, *Edirne Yöresi Söz Varlığı*, Paradigma Yayınları, Çanakkale 2023.

ÖZTÜRK, Nazif, *Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar*, VGM Yayınları, Ankara 1983.

_____, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, TDV Yayınları, Ankara 1995.

_____, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV Yayınları, Ankara 1995.

PARLAK, Cengiz, “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Gümülcine Kazâsının İktisadî Durumu Üzerine Tespitler”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, Temmuz-2013, ss. 85-120.

_____, “Gümülcine’de Kurulmuş Olan Defterdar Ahmed Efendi Vakfı (XVIIIXVIII. Yüzyıllar)” *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, Temmuz-2015, ss. 199-235.

SEVGİ, Orhan, “Yerli Ormancılık Terimleri Çalışması”, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2015, ss. 34-57

UNAN, Fahri, *Kuruluşundan Günümüze Fâtih Külliyesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumu ve Vakıf Müessesesi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 15, Ankara 1982, ss. 23-55.

_____, “Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 14, Ankara 1982, ss. 1-27.

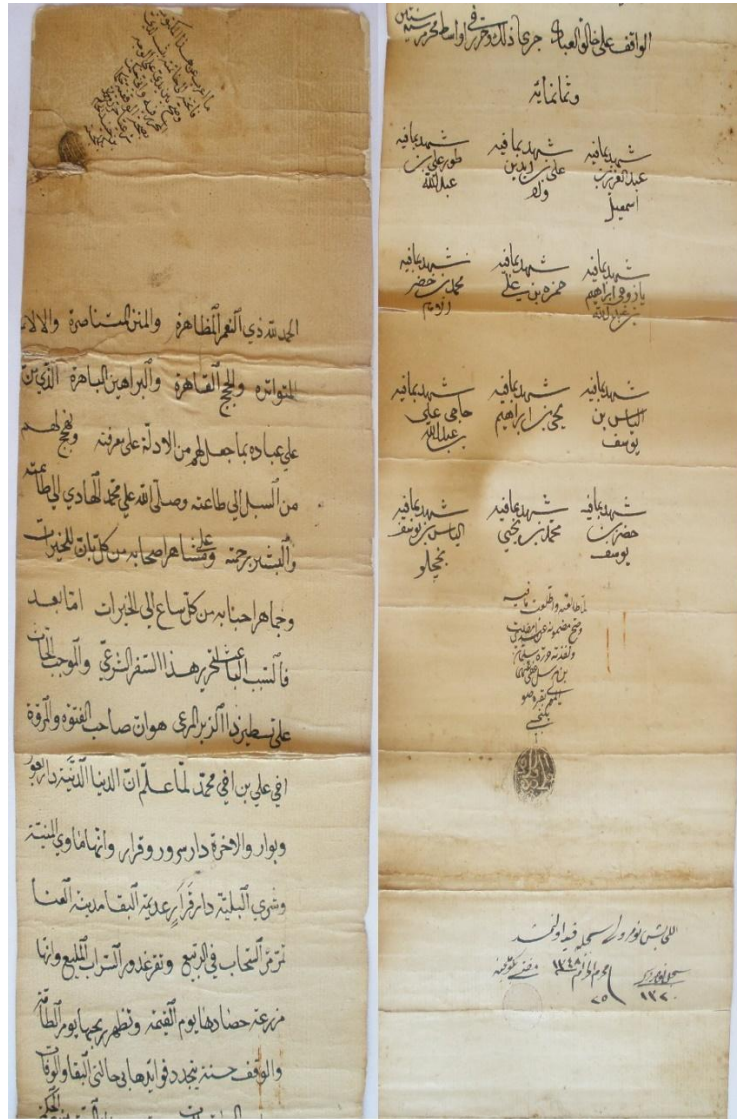
_____, “Vakıf”, *İA*, Cilt 13, İstanbul 1986, ss. 153-172.

_____, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi-Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHİ ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

EKLER

Ek 1: Ahi Ali Vakfının Arapça Vakfiyesinin Baş ve Son Kısımları

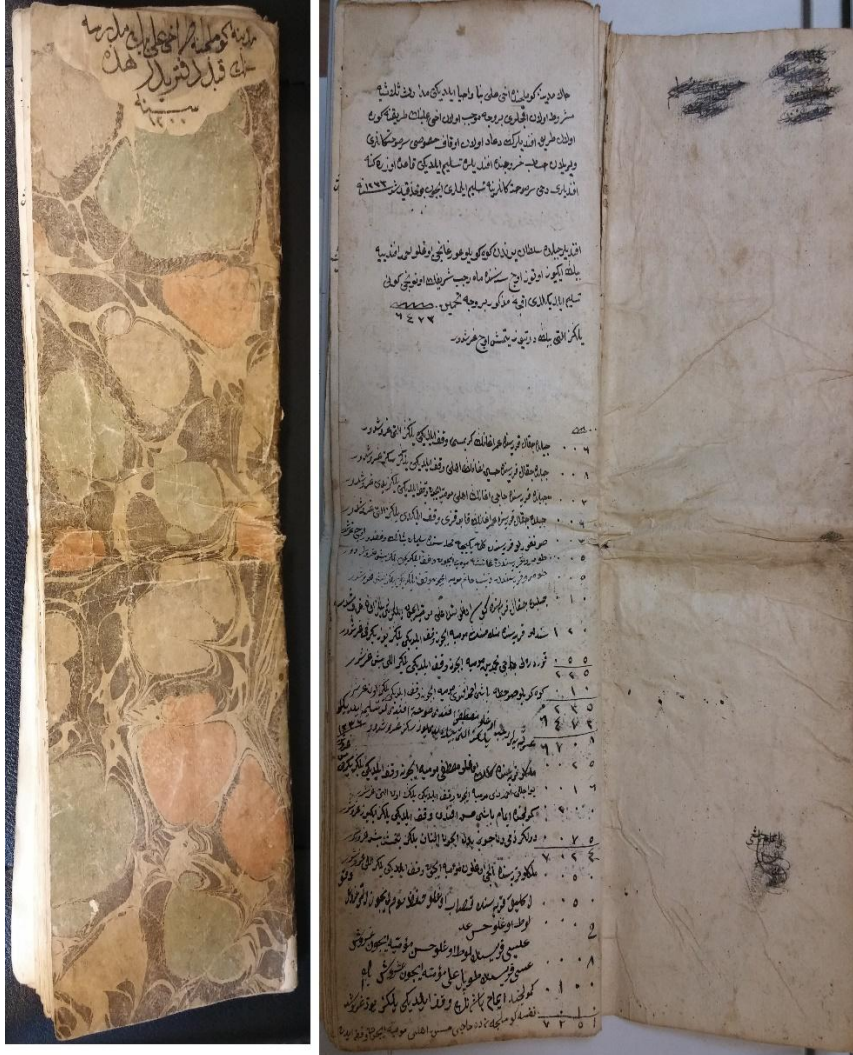

Ek 2: Ahi Ali Vakfının Osmanlı Türkçesi İle Yazılmış Vakfiyesinin Baş ve Son Kısımları

15. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA GÜMÜLCİNE'DE BİR OSMANLI EĞİTİM KURUMU
OLARAK AHI ALİ (SOHTALAR/SOFTALAR) MEDRESESİ VE ZAVİYESİ EVKÂFI

Ek 3: Ahi Ali Medresesinin Kayıt Defteri

Ek 4: Defter-i Umûmî-i Evkâf-ı İslâmiyye-i Gümülcine’de Sohtalar Medresesine Ait Bilgilerin Bulunduğu Bazı Sayfalardan Örnekler

[illegible]